



publieke ruimtes

in gesprek

meerstemmigheid,

toegankelijkheid,

vrijheid

democratische ruimte

collectie,

verbinding

accepteren?

als mensen

verhalen
programmering,

zichtbaar

politieke gevoeligheden.

reflecties

verschillende perspectieven

te spiegelen,

uitnodiging.

te lezen,

toekomst

Bibliotheken

positioneren.

Doe iets.

VOORWOORD

Bibliotheken zijn publieke ruimtes waar veel samenkomt: kennis, verhalen, perspectieven en mensen. Steeds vaker worden ze ook gezien als plekken waar democratie wordt geoefend, waar je in gesprek kunt gaan, verschillen zichtbaar mogen zijn en stemmen naast elkaar kunnen klinken en er misschien zelfs conflict mag zijn. Juist dat maakt het werk spannend: hoe zorg je dat er ruimte is voor meerstemmigheid, zonder dat de ene stem de ander overstemt? Hoe interpreteren we de waarden toegankelijkheid, pluriformiteit en vrijheid van informatie in onze dagelijkse praktijk?

Het bewaken van die democratische ruimte is geen gemakkelijke opgave. Soms vraagt het om voorzichtig manoeuvreren, soms om duidelijk stelling nemen. En nooit is er één juist antwoord. Bibliotheken zoeken steeds opnieuw naar de juiste balans, in hun collectie, in hun programmering en in de manier waarop ze verbinding maken met hun gemeenschap. Een gemeenschap waarin steeds vaker wordt benadrukt dat wat de één onwelgevallig is door de ander wordt omarmt. Hoe ben je er voor iedereen, als mensen verschillen niet kunnen accepteren?

Met 'doe iets' willen we die zoektocht zichtbaar maken. In deze uitgave lees je verhalen van bibliotheken die experimenteren met licht-activistische programmering, van professionals die onder druk toch de rug recht houden, en van collega's in de Verenigde Staten die creatief omgaan met politieke gevoeligheden. Daarnaast bieden we reflecties op denkers als Chantal Mouffe en Richard Sennett, en praktische tips om zelf aan de slag te gaan.

Het doel van dit magazine is niet om een eenduidige lijn uit te zetten. Het wil juist verschillende perspectieven naast elkaar leggen, zodat we als sector het gesprek kunnen voeren: over de rol van de bibliotheek in een veranderende samenleving, en over wat activisme daarin kan en mag betekenen. Iedereen brengt zichzelf mee, als mens. Maar mag je als bibliothecaris zeggen waar de grens ligt tussen dichtertelijke vrijheid en onfatsoen? Bepaal jij, als bibliothecaris, wat 'goed' is en wat 'fout'?

Doe iets is daarmee een uitnodiging. Een uitnodiging om te lezen, te spiegelen, om samen verder te praten en in praktijk te experimenteren. Alleen door deze gesprekken aan te gaan, ontdekken we welke democratische ruimte we willen creëren en welke rol de bibliotheek van de toekomst daarin kan spelen. Maar waar alle bijdragers het over eens zijn: niets doen is geen optie. Bibliotheken moeten zich bewuster gaan positioneren. En dus:

Doe iets.

(...) I am saying that in our time, at this moment when any moment may be the last for most of us, it's damned galling and impossibly sad that we still have among us the small, bitter people, the witch-hunters and the declaimers against reality. Yet, these too belong with us, they are a part of the whole, and if I haven't written about them, I should, maybe have here, and that's enough.

May we all get better together,

yrs,
Charles Bukowski

In 1985 besloot de Openbare Bibliotheek in Nijmegen het boek Tales of Ordinary Madness van Charles Bukowski uit de collectie te verwijderen, na een klacht van een lezer. Volgens bibliotheekmedewerkers was het boek “zeer sadistisch, soms fascistisch en discriminerend tegenover bepaalde groepen.” Enkele weken later schreef de lokale journalist Hans van den Broek Bukowski een brief om zijn mening te vragen. Het antwoord liet niet lang op zich wachten.

1	Voorwoord
11	Ruimte voor rekenschap Interview met: Wilma van Wezenbeek Door: Ronald Huizer
12	Tussen missie en macht: Leiderschap en morele koers in de Amerikaanse bibliotheekpraktijk Interview met: Erin MacFarlane, Tyler Hahn en Jennie Pu Door: Jasper Poortvliet en David Rozema
27	We moeten minder met onszelf bezig zijn Interview met: Bert Hogemans Door: Jasper Poortvliet en Karen Bertrams
31	Lees iets Boeken over activisme getipt door onze redactie
35	De Democratische Code
39	Werken aan openbare ruimte Interview met: Lin Le Roux Door: Jasper Poortvliet en Karen Bertrams
42	Zeven tips voor het aangaan van ongemak in programmering Door: Rixt Hulshoff Pol
44	Het unheimliche gevoel een plek geven door licht activistisch te programmeren Interview met: Eugene van Loo en Luca Smeets Door: Karen Bertrams
53	Een plek voor wrijving: de agonistische bibliotheek Door: Merel Talbi en Jasper Poortvliet
61	Een bibliotheek voor de toekomst Door: Mirjam Zweers
62	Grenzen te bewaken zonder te oordelen Interview met: Rikkert Boonstra en Erwin Tuinstra Door: David Rozema
72	Nawoord

Ecce delphus qui esopum publico decreto uti sacrilegum reum
 morti damnant. ad unum conveniunt/ ipsumque e carcere ducunt
 ut e rube precipitem darent. quia te cogita. esop? inquit ad il-
 los. Quo tempore animalia bruta erant concordia. mus cum ra-
 na amicitia contracta eam vocavit ad cenam. Igitur cum ad la-
 cupletis penu ingressi cum sunt. ubi meliora. fidei
 bona erant. Mus inquit rane. ex illis dapibus. quae tibi
 sapiunt. Postquam variis letati sunt cibis. rana. vicissim
 nunc ut de meis cibariis gustare velim venis mecum
 torpitudine pereas. pedi meo tuum alligavero. demum
 pedi cum ligavit in stagnum saltavit/ ac murem tra-
 hit. Mus igitur cum se necari vidit. clamabat. ecqui
 necor abs testes qui in vita sunt. tunc enim quispiam
 illorum existeret. Ecce miluus murem in stagno despicien-
 s as arripuit pariter rana et miluus. rana. quid est? mil-
 lus te interimor a vobis.



te occiderat/ templum sibi construxerunt. De-
 putie pudes/ audita morte esopi/ del-
 phus? inquisitione/ dignis suplicijs vlti su-
 plices doctores fuerunt.

Fabularum Esopi in librum primum.

- | | |
|-------------------------------|---------|
| De gallo et margarita | •i. |
| De lupo et agno | •ii. |
| De mure/rana et miluo | •iii. |
| De cane et oue | •iiij. |
| De Cane et frusto carnis | •v. |
| De Leone/vacca capra/et oue | •vi. |
| De fure malo et sole | •vii. |
| De lupo et gnae | •viii. |
| De duobus canibus | •ix. |
| De homine et serpente | •x. |
| De Asino et apro | •xi. |
| De duobus muribus | •xii. |
| De aquila et vulpe | •xiii. |
| De Aquila testudine et coruo | •xiv. |
| De Coruo et vulpe | •xv. |
| De leone/apro/thauro et asino | •xvi. |
| De asino et catella | •xvii. |
| De leone et mure | •xviii. |
| De leone et mure | •xix. |
| De leone et mure | •xx. |

Non hec
 n. 8
 m.
 ad ara ofug
 miter inde tra
 bant. Ne esop
 Antedite delphi deu
 litis sed veramini appollinem. ad luo infirmo et matre





TAAK
MAAK
MEER
LEER
LEES

HERE TO
STAY
BUILT TO
LAST



Ruimte voor rekenschap

Interview met: Wilma van Wezenbeek
Door: Ronald Huizer

13

Ronald Huizer, lid van het directieteam met de portefeuille Lezen en Digitale Geletterdheid, stelde drie vragen aan Wilma van Wezenbeek, algemeen directeur van de KB nationale bibliotheek. Samen praten ze over de rol van bibliotheken in een goed geïnformeerde en weerbare samenleving, en over hoe de nationale bibliotheek bijdraagt aan een inclusieve, veilige en toegankelijke kennisruimte, zowel fysiek als digitaal.

Ronald: Een democratie is gebaat bij een goed geïnformeerde burger, die mee wil en kan doen in de maatschappij. De rol die openbare bibliotheken hierbij spelen, is essentieel. Hoe kijk jij naar de rol van de nationale bibliotheek in dit verband, Wilma?

Wilma: “Als nationale bibliotheek zorgen we voor de nationale bibliotheekverzameling. Hierin verzamelen we wat er in en over Nederland wordt geschreven. Het is onze taak ervoor te zorgen dat dit een goede representatie is. En dat iedereen deze kennis kan raadplegen en gebruiken, nu en in de toekomst. Daarnaast hebben we een regierol in het stelsel van openbare bibliotheken. Hiermee ondersteunen we openbare bibliotheken in het oppakken van hun zo essentiële rol in het democratisch proces.”

Ronald: Wat betekent dit bijvoorbeeld voor onze fysieke en digitale ruimte?

Wilma: “Ik heb het afgelopen jaar het begrip ‘accountable space’ een paar keer aangehaald. Dat is voor zover ik weet geïntroduceerd door de Canadese Elise Ahenkorah, strateeg diversiteit & inclusie. Je verantwoordelijkheid nemen in de ruimte betekent dat je beseft wat je intentie, woorden en acties kunnen betekenen voor een ander, en dat jij daar zelf ook rekenschap over kunt afleggen. Dat geldt zowel fysiek als digitaal.”

Ronald: Hoe kunnen we daarbij onze weerbaar- en wendbaarheid versterken?

Wilma: “De bibliotheekverzameling waar ik het eerder over had, kent allerlei bedreigingen. Onze fysieke collectie is kwetsbaar voor diefstal, water- en/of brandschade. Maar ook voor oorlog en vernietiging, kijk maar naar wat er om ons heen gebeurt in Gaza en Oekraïne bijvoorbeeld. Ons digitale erfgoed is door cyberdreigingen ook kwetsbaar. Wij kunnen, als nationale bibliotheek, hier in nationaal en internationaal verband een voortrekkersrol spelen. Dat doen we door kennis hierover uit te wisselen, en natuurlijk door onze collega's in de landen die nu zo getroffen worden, waar mogelijk te helpen.”

Interview met: Erin MacFarlane, Tyler Hahn en Jennie Pu
 Door: Jasper Poortvliet en David Rozema

In de Verenigde Staten staat de bibliotheeksector en de bredere culturele en educatieve infrastructuur onder toenemende politieke druk. Een conservatieve beleidskoers zorgt ervoor dat thema's als inclusie, leesvrijheid en representatie steeds vaker ter discussie staan. Hoe blijf je als bibliotheek trouw aan je kernwaarden wanneer beleidsruimte afneemt en polarisatie toeneemt?

In dit artikel vertellen drie Amerikaanse bibliotheekdirecteuren hoe zij opereren binnen uiteenlopende lokale contexten: Erin MacFarlane, Tyler Hahn en Jennie Pu. MacFarlane is sinds 2024 directeur van het bibliotheeksysteem van Phoenix (Arizona), met zestien vestigingen en meer dan 400 medewerkers; zij ontwikkelde onder meer procedures voor heroverwegingsverzoeken van collectiemateriaal. Hahn staat sinds 2020 aan het roer van de Cherokee Public Library (Iowa), is actief in landelijke netwerken zoals de Association for Rural & Small Libraries en werd in 2024 benoemd tot Library Journal's Mover & Shaker. Pu is directeur van de Hoboken Public Library (New Jersey), heeft ervaring in zowel de school- als bibliotheeksector, is mede-initiatiefnemer van de 'book sanctuary'-beweging en speelt een actieve rol in bibliotheekbeleid op staatsniveau. Hun benadering is strategisch en afgestemd op de gemeenschappen die hun bibliotheekorganisaties bedienen. Ze werken met volharding aan inclusieve collecties, gastvrije bibliotheken en de bescherming van fundamentele rechten. Hun verhalen bieden niet alleen inzicht in leiderschap in een polariserende samenleving, maar ook inspiratie voor Nederlandse bibliotheekprofessionals.

KAN EEN BIBLIOTHEEKDIRECTEUR OOK ACTIVIST ZIJN?

Het label 'activist' vermijden de bibliotheekdirecteuren bewust. "Ik gebruik liever de term 'library advocate'," zegt Erin MacFarlane. "Als je jezelf activist noemt, klinkt het alsof je een agenda opdringt aan het publiek. Dat is niet onze rol. Wij bieden toegang tot informatie, maar zeggen mensen niet wat ze moeten denken." Ze benadrukt dat deze woordkeuze ook samenhangt met de politieke gevoeligheden in de lokale context. "Bij mijn vorige werkgever had ik te maken met een conservatieve Board of Supervisors. Dan is het zaak om de waarden van de bibliotheek te blijven uitdragen, zonder daarbij je positie als directeur onder druk te zetten." Ook Tyler Hahn sluit zich hierbij aan. "Ik noem mezelf een library advocate, omdat ik het publiek voortdurend informeer over de rol van bibliotheken, het belang van geletterdheid en de vrijheid om te lezen." In gesprekken over gevoelige onderwerpen vertrouwt hij op de kracht van feiten. "Als je zulke gesprekken voert op basis van feiten in plaats van emoties, vergroot je je geloofwaardigheid." Hij draagt altijd een klein exemplaar van de Amerikaanse grondwet bij zich: "Zo kan ik altijd teruggrijpen op onze fundamentele rechten."

Hij draagt altijd een klein exemplaar van de Amerikaanse grondwet bij zich: "Zo kan ik altijd teruggrijpen op onze fundamentele rechten."

— Tyler Hahn

Jennie Pu werd onlangs kandidaat voor de 'General Assembly' van de staat New Jersey. In de media werd ze omschreven als activist, maar zelf maakt ze een duidelijk onderscheid. "In mijn professionele rol zou ik mezelf geen activist noemen, juist vanwege de gevoeligheid van dat woord. In mijn privéleven ben ik wél actief, bijvoorbeeld op het gebied van openbaar onderwijs, maar ik scheid die rollen bewust." Haar kandidatuur leidde tot nieuw beleid binnen de bibliotheekorganisatie: "We hebben expliciet vastgelegd dat we ons niet mengen in politieke debatten, behalve als het gaat om de vrijheid om te lezen, dat is onze kerntaak." Als we al een agenda hebben, dan is het de kernmissie van de bibliotheek: vrije toegang tot informatie en de vrijheid om te lezen, dat is waarom we bestaan."

DIG-PROGRAMMA'S STAAN IN VEEL AMERIKAANSE STATEN STEEDS MEER ONDER DRUK, HOE GAAN JULLIE DAAR MEE OM?

Erin MacFarlane legt uit hoe zij en haar team omgaan met de beperkingen van nieuwe wetgeving in Arizona. "We waren bezig met trainingen voor het personeel die we destijds DEI-trainingen (Diversity, Equity & Inclusion) noemden," vertelt ze. "Maar er is een staatswet die zegt dat je dat niet verplicht mag stellen. Daarom noemen we het nu 'customer service training'. Het is exact dezelfde inhoud, maar onder een andere vlag." Door die slimme herformulering kunnen ze de training wel verplicht stellen, zonder politieke weerstand op te roepen. "Hoe zorg je dat het een ruimte is die de volledige gemeenschap weerspiegelt?" Volgens Erin is het een kwestie van strategisch en creatief handelen: "Het doel blijft overeind, alleen de verpakking verandert. Zo sluit je niemand uit en blijf je binnen de politieke speelruimte."

Ook Tyler Hahn, werkzaam in het overwegend conservatieve Iowa, herkent het spanningsveld waarin bibliotheken opereren. In een staat waar DEI-programma's wettelijk zijn ingeperkt, is het belangrijk dat de missie van je bibliotheekorganisatie weerspiegelt waar je voor staat. "Je hoeft het gesprek niet te vermijden, je moet het alleen anders voeren." Bibliotheken zijn plekken voor leren, ontspanning en persoonlijke groei, in alle diversiteit die een gemeenschap kent. Tyler blijft weg bij het gebruik van expliciete labels die weerstand kunnen oproepen. "We zijn bijvoorbeeld afgestapt van het gebruik van opvallende stickers op boeken," legt Tyler uit. "In plaats daarvan investeren we in goede metadata en leunen we op de deskundigheid van ons team om mensen gericht leesadvies te geven. "We bouwen consequent aan een toegankelijke en gastvrije plek, voor alle leden van onze gemeenschap."

Erin benadrukt hoe belangrijk het is om steeds opnieuw aan te sluiten bij de lokale context. "Ik heb een collega die altijd zegt: alle bibliotheken zijn lokaal. En dat is waar." In Phoenix werkt ze met bibliotheekvestigingen in zeer verschillende buurten. "In kwetsbare wijken laten we wekelijks een bus met verse groenten komen, dat heeft daar echt impact. In rijkere wijken, waar de supermarkt om de hoek zit, is dat totaal niet nodig." Ook op het gebied van inclusie verschillen de mogelijkheden sterk per locatie. "In mijn huidige bibliotheek kan ik een thematafel inrichten met Pride-boeken. In een eerdere functie zou dat ronduit gevaarlijk zijn geweest. Zo'n display zou daar protesten hebben uitgelokt en meer schade dan goed gedaan hebben." Volgens Erin is dat precies het dilemma waarvoor veel bibliotheekleiders nu staan: "Hoe blijf je trouw aan je idealen, en pas je die tegelijk aan op wat lokaal mogelijk is?" Zoals Tyler het samenvat: "Sterk beleid maakt sterke bibliotheken. En: zoek je mensen. Ik ben zó dankbaar voor collega's zoals Erin en Jennie. Alleen red je het niet."

"Sterk beleid maakt sterke bibliotheken."

— Tyler Hahn

Er zijn zeker onderwerpen die bibliotheken soms bewust níét agenderen, vertelt Jennie Pu. “We hebben een sterk groeiende Joodse gemeenschap, en die is ook zeer betrokken. Veel van hen zijn vaste gebruikers van de bibliotheek,” legt ze uit. “Natuurlijk doen we mee aan Arab American Heritage Month. Maar een cultureel evenement rond Palestina? Dat zou hier op dit moment heel controversieel zijn.” Ze verwijst naar een recente poging van de burgemeester om zo’n evenement te organiseren, dat leidde tot veel ophef. “Dat laat zien hoe geopolitiek echt door-dringt tot op lokaal niveau.” Toch betekent dat niet dat de bibliotheek het onder-werp vermijdt. “We hebben boeken van Palestijnse schrijvers, maar ze staan bij ons niet pontificaal in het midden van de ruimte,” zegt ze. “We proberen te doen wat past bij onze gemeenschap.”

Juist die gevoeligheid leidde ook tot een bewuste keuze om méér te doen rond Jewish American Heritage Month. Jennie: “Omliggende gemeenten met grotere Joodse gemeenschappen vierden dat al veel prominenter. Wij hebben daarin mee bewogen.” Volgens Jennie is politieke sensitiviteit essentieel, niet alleen richting het publiek, maar ook binnen het eigen team. “Soms hebben medewerkers een sterke wens om een statement te maken,” zegt ze. “Maar dat is niet de rol van de bibliotheek.”

In plaats daarvan kiest ze voor collecties die ruimte geven aan uiteenlopende per-spectieven en persoonlijke verhalen. Toch erkent ze dat er geen eenvoudige oplos-singen zijn. “Ik heb geen pasklaar antwoord. Ik ken directeuren die hun baan zijn kwijtgeraakt omdat ze een cultureel evenement organiseerden waar verzet tegen ontstond.”

Erin MacFarlane herinnert zich een medewerker die een Drag Queen Storytime wilde organiseren in een conservatief gebied. “Goed bedoeld,” zegt ze, “maar het leidde tot media-aandacht en protest.” Zulke confrontaties kunnen grote gevolgen hebben: “Als een bibliotheek onder politiek toezicht komt te staan en het bestuur de collectie bepaalt, ben je als professional je invloed kwijt.”

Daarom zoekt ze naar manieren om collecties divers te houden zonder escalatie. Zo organiseerde ze in een eerdere functie tijdens Pride-maand een boekentafel met alleen titels voor volwassenen; voor kinderboeken lag er een leeslijst met de uitnodiging om bij de balie meer te vragen. “Die kinderboeken waren beschikbaar, maar bleven in de kast.” In plaats van tijdelijke zichtbaarheid kiezen veel bibliothe-ken inmiddels voor structurele integratie. “Niet: in juni Pride en daarna niets meer,” zegt Erin. “Die boeken moeten er altijd zijn, in alle contexten.” Dat is een vertaling van bibliotheekwaarden. “Als je voorleest uit een boek over een hond waarin toevallig twee ouders van hetzelfde geslacht voorkomen, dan lees je dat gewoon, het is gewoon een honden-verhaal.”

Jennie Pu voegt toe dat lokale gevoeligheden niet genegeerd mogen worden. “Als je een initiatief doordrukt zonder het gevoel van je gemeenschap aan te voelen, kun je meer kwaad dan goed doen.” In Hoboken is Drag Queen Storytime al jaren normaal, “maar elders leidde het tot dreigende bezuinigingen of zelfs sluiting.”

HOE WEET JE WAT ER IN JE GEMEENSCHAP SPEELT? HOE ONTWIKKEL JE DIE POLITIEKE SENSITIVITEIT?

“Je moet niet voorschrijven wat de gemeenschap nodig heeft, maar samen ont-werpen,” zegt Tyler Hahn, bibliotheekdirecteur in Cherokee, Iowa. “Co-creatie is het sleutelwoord.” Voor hem begint dat met nabijheid en vertrouwen. Hij groeide op in dezelfde regio waar hij nu werkt, en die verankering zie je terug in zijn leider-schapsstijl. “Iedereen in de stad kent me. Iedereen weet in welke auto ik rijd. In de supermarkt gaat het gesprek al snel over boeken of het zomerprogramma van de bieb.” Zelfs tijdens het gras maaien ontstaan er gesprekken. “Ik ben toegankelijk. Iemand loopt voorbij en voor je het weet gaat het over de bibliotheek.” Die hechte relatie met de gemeenschap is geworteld in de geschiedenis. “Onze bibliotheek is in 1896 opgericht als vrouwenbibliotheek, kreeg een Carnegie-schenking en heeft

Jennie Pu herkent zich in die betrokkenheid, al werkt ze in een totaal andere omgeving. “Tyler is de gemeenschap,” zegt ze. “Maar ook als je geen ‘local’ bent, is het je taak om relaties op te bouwen.” Voor haar draait het vak voor 95% om mensen kennen en begrijpen. “Niet uit boekenlijsten of uitleencijfers, maar door zichtbaar te zijn als leider. Op boerenmarkten, in wijkcentra, bij de voedselbank of de daklozenopvang.” Ze benadrukt dat je álle groepen in de gemeenschap serieus moet nemen: van de Afro-Amerikaanse en Puerto Ricaanse gemeenschap tot de lokale Republikeinse partij. “Ik heb nauwe banden met de Republikeinse partijvoorzitter. Onderwijs is voor hen een kernwaarde. Ze steunen bibliotheken. En wie weet krijgen we binnenkort een Republikeinse gouverneur. Dan moet de bibliotheek stevig staan, ongeacht wie er aan de macht is.”

Ook Erin MacFarlane onderschrijft het belang van luisteren. “Wat Jennie zegt klopt: het draait om relaties. Maar op mijn schaal is dat een ander verhaal.” Om haar strategisch plan te onderbouwen, zette ze breed onderzoek op. “We deden enquêtes, we plaatsten borden op verschillende locaties waar mensen met stic-kers konden aangeven wat ze belangrijk vonden, en organiseerden focusgroepen, ook met dakloze bibliotheekgebruikers.” Daarnaast overlegt ze vrijwel dagelijks met gemeenteraadsleden en andere afdelingshoofden. “Niet omdat wij overal een antwoord op hebben, maar omdat we willen weten: waar kunnen wij aansluiten?” De slogan van haar bibliotheek vat die rol mooi samen: *Start with us*. Erin: “Wil je naar de universiteit? De bibliotheek helpt. Een moestuin beginnen? We hebben zaden. Of gewoon even ontspannen met een film, ook dat kan.”

Ze ziet van dichtbij hoe verschillend gemeenschappen binnen één stad kunnen zijn. “In sommige wijken brengen oppassers de kinderen. In andere buurten lukt het ouders niet eens om te komen, omdat voedsel en onderdak dringender zijn dan voorleesuur-tjes.” Juist daarom, zegt ze, moet de bibliotheek actief en bewust aanwezig zijn in al die realiteiten. “Dat lukt alleen als je echt luistert naar je ge-meenschap én naar de organisaties die haar al dienen.”

“Er ligt een draaiboek klaar, opgesteld in overleg met juristen en het stadsbestuur, voor het geval ICE ooit op de stoep staat.”

— Erin MacFarlane

WELKE ROL SPEELT DE BIBLIOTHEEK IN JULLIE GEMEENSCHAP BIJ HET BIEDEN VAN ONDERSTEUNING AAN MENSEN IN KWETSBARE POSITIES?

Bibliotheken in de VS krijgen in toenemende mate te maken met bezoekers die buiten het bereik van reguliere voorzieningen vallen. Mensen zonder vaste woon- of verblijfplaats, gezinnen in armoede, ze zoeken hun toevlucht tot de bibliotheek. “Het is niet onze missie,” zegt Erin MacFarlane, “maar we doen het omdat er nie-mand anders is die het doet.”

In Phoenix leidt dat soms tot extreme situaties. Bibliotheekmedewerkers bieden hulp bij het aanvragen van studiefinanciering (zoals FAFSA) of toegang tot natura-lisatietrajecten, maar worden ook geconfronteerd met medische noodgevallen. Zo dragen beveiligers Naloxon, een middel dat wordt toegediend bij een overdosis. “Onze beveiligers gebruiken het gemiddeld twee keer per maand,” vertelt Erin. De bibliotheek als noodhulpstation is niet het doel, maar het is wel de praktijk. “Iedereen is welkom, zolang je onze gedragsregels respecteert,” zegt Erin. “Maar hoe dat eruitziet, verschilt per wijk en per moment. En ja, dat wringt soms.”

Jennie Pu plaatst kanttekeningen. Ze waarschuwt voor wat zij ziet als een gero-mantiseerd beeld van de bibliotheek als laatste redmiddel. “Sommige collega’s zeggen: ‘bibliotheken redden levens’. Maar dat is een te groot woord,” stelt ze.

“We zijn geen artsen of maatschappelijk werkers. Onze rol is anders: we zijn een motor van sociale mobiliteit, geen opvangcentrum.”

Tegelijk benadrukt Jennie ook hoe complex het probleem is. In haar bibliotheek ervaren sommigen de plek als onveilig, door bezoekers die afwijkend gedrag vertonen, en dat heeft gevolgen: “Ouders zeggen dat ze hun kinderen niet meer meenemen omdat ze zich onveilig voelen.” Zulke signalen moet je volgens haar serieus nemen. “Eén ouder die dat zegt, vertegenwoordigt vaak een hele groep die stilzwijgend wegblijft.”

Daarom heeft haar bibliotheek de gedragscode aangescherpt. Bezoekers zijn welkom, maar alleen als ze de ruimte doelgericht gebruiken. “We kunnen niet langer een toevluchtsoord zijn voor mensen zonder alternatief,” zegt ze. “Hoe schrijnend dat ook klinkt.”

“We kunnen niet langer een toevluchtsoord zijn voor mensen zonder alternatief”

— Jennie Pu

EN HOE ZIT DAT MET MENSEN ZONDER VERBLIJFSVERGUNNING?

Er is een toenemende politieke druk in veel Amerikaanse staten om lokaal mee te werken aan federale immigratiehandhaving door ICE (Immigration and Customs Enforcement), zeker nu op federaal niveau de focus op deportaties is verscherpt. In Phoenix zijn er tot nu toe geen directe confrontaties geweest met immigratiehandhaving binnen de bibliotheken. “Ik klop het even af,” zegt Erin MacFarlane, “maar we zijn voorbereid.” Er ligt een draaiboek klaar, opgesteld in overleg met juristen en het stadsbestuur, voor het geval ICE ooit op de stoep staat.

Ondertussen gaat het werk gewoon door. De bibliotheek organiseert naturalisatiewerkshops, helpt mensen zonder papieren bij het aanvragen van studiefinanciering zoals FAFSA, en biedt via het College Depot toegang tot hoger onderwijs. “We blijven proactief, zonder ons te laten afschrikken.”

Jennie Pu vertelt dat haar vorige bibliotheek, in New York, aan de frontlinie zat van het immigratiedebat: “De allereerste ICE-invallen in de VS vonden plaats in het district naast het onze. De week erna waren wij aan de beurt.”

Sindsdien zijn er procedures ingevoerd, medewerkers getraind en publiek toegankelijke ‘ken-je-rechten’-sessies georganiseerd, niet alleen voor mensen zonder verblijfsstatus, maar voor de hele gemeenschap. Tegelijk houdt Jennie voet bij stuk: “Onze medewerkers mogen geen activisten zijn. We werken samen met de politie, niet tegen hen.”

Om dat contact te versterken, organiseert de bibliotheek bijvoorbeeld voorleesuurmetjes met de brandweer of politie. “Zo normaliseer je het contact met hulpdiensten, ook voor mensen met wantrouwen tegenover gezag.”

WAT BETEKEN OPENBAAR VOOR JOU?

KAN EEN BIBLIOTHEEK NEUTRAAL ZIJN?

21

WAT ZOU U WILLEN MEEGEVEN AAN NEDERLANDSE BIBLIOTHEEK PROFESSIONALS?

Voor Erin MacFarlane, zijn twee dingen essentieel: voorbereiding en verbondenheid. “Zoek je bondgenoten. Zoek je partners. Vind een ondersteunend netwerk, en doe dat vóórdat het nodig is.” Als een bibliotheekorganisatie onder vuur komt te liggen, is isolatie het grootste risico. “Het is ontzettend gemakkelijk om in je eentje te komen staan. Dus: weet wat er elders speelt. Leer van anderen. Die verbondenheid is van levensbelang.”

Daarnaast moet je volgens haar je basis op orde hebben. In Phoenix hanteren ze een strak collectiebeleid, met duidelijke procedures voor klachten over materialen. “Zorg dat je beleid helder is, schriftelijk vastligt, en stevig onderbouwd is.” Zo’n zogenoemde *request for reconsideration* moet vanaf dag één kloppen, en het hele team moet weten hoe ermee om te gaan. (Een request for reconsideration is een formeel verzoek van een bibliotheekbezoeker om een boek of ander materiaal uit de collectie te verwijderen, te verplaatsen of anders te behandelen.) Tyler Hahn sluit zich daar volledig bij aan. “Sterk beleid maakt sterke bibliotheken,” herhaalt hij.

“Wacht niet op een crisis. Als je pas begint met het opbouwen van draagvlak wanneer de storm losbarst, ben je te laat.”

— Jennie Pu

Maar minstens zo belangrijk vindt hij het opbouwen van een netwerk: collega’s zoals Erin en Jennie, maar ook lokale partners. “Mensen bij wie ik mijn twijfels kwijt kan, met wie ik samen een richting kan vinden.” Hij benadrukt hoe waardevol het is om actief te zijn in netwerken, lokaal, regionaal en landelijk. “Zelfs als je situatie lokaal somber lijkt: er is altijd hoop als je verbonden blijft met het grotere geheel.” Jennie Pu geeft aan liever geen tips te geven aan mensen die ze niet persoonlijk kent. Maar als ze al iets moet adviseren dan is haar boodschap: “Wacht niet op een crisis. Als je pas begint met het opbouwen van draagvlak wanneer de storm losbarst, ben je te laat.” Het gaat volgens haar om aanwezigheid in goede tijden, zodat je als bibliotheek kunt rekenen op steun als het moeilijk wordt.

Wat deze drie bibliotheekdirecteuren gemeen hebben, is hun vermogen om koers te houden onder druk, niet door luid te roepen, maar door strategisch te handelen, relaties te bouwen en trouw te blijven aan de waarden van het bibliotheekvak. Hun verhalen laten zien dat leiderschap in een gepolariseerde samenleving vraagt om een combinatie van moed, nabijheid en voorbereiding. Dat maakt hun praktijk niet alleen inspirerend, maar ook bijzonder leerzaam. Juist voor wie in Nederland zoekt naar manieren om trouw te blijven aan de kernwaarden van de bibliotheek in veranderende tijden.







MOET DE
BIBLIOTHEEK
NIET-
GEHOORDE
STEMMEN
EEN
PODIUM
GEVEN,
OOK
ALS DAT
WEERSTAND
OPROEPT?

MAG EEN BIBLIOTHEEK BEPALEN WAT GOED IS EN WAT FOUT?

29

We moeten minder met onszelf bezig zijn

Interview met: Bert Hogemans
Door: Jasper Poortvliet en Karen Bertrams

We spreken Bert Hogemans, directeur-bestuurder van Bibliotheek Gelderland-Zuid en mede-oprichter van de LinkedIn-groep Librarians Not Looking Away, over wat ‘niet weggijken’ in de praktijk betekent. Zijn bibliotheek moet een plek zijn waar iedereen zich welkom voelt. Dat kan betekenen dat je soms tegen de stroom in moet zwemmen. Of het nu gaat om een drag queen die voorleest aan kinderen, jongeren die een fantasyfestival organiseren of het voorbereiden op politieke druk om boeken te verwijderen: Hogemans gelooft in een bibliotheek die ruimte schept, ontmoetingen mogelijk maakt en pal staat voor democratische waarden.

Hij heeft een uitgesproken visie. Toch noemt hij zichzelf géén activist. “Ik zie mezelf niet als activist. Ik zie mezelf wel als iemand met een duidelijk beeld van hoe ik vind dat mensen, instellingen en landen met elkaar om zouden moeten gaan. Dat gaat heel erg over respect. Daar kan ik best activistisch in zijn, maar het woord activist roept bij mij ook beelden op van mensen die zich met hun hoofd vastplakken aan schilderijen. Dat ben ik niet.”

PERSOONLIJKE OVERTUIGING VERSUS PUBLIEKE FUNCTIE

“Iedereen neemt zijn persoonlijkheid mee. Als je mensen in mijn organisatie vraagt hoe ik over bepaalde dingen denk, dan weten ze dat vaak wel. Maar ik vind dat je als bibliotheek moet opereren vanuit de kernwaarden van de wet: onafhankelijk, pluriform, toegankelijk, en gericht op persoonlijke ontwikkeling.”

Neutraliteit betekent voor hem niet passief blijven. Integendeel: “We mogen best stelling nemen op het gebied van democratische waarden. Maar niet op partij-politieke standpunten of meningen.”

Hij illustreert dat met een voorbeeld: “We kregen de vraag van een bekende linkse politicus om zijn boek bij ons te presenteren. Iedereen was enthousiast. Maar ik stelde de vraag: Wat als Thierry Baudet morgen belt? Zeggen we dan ook ja?”

Die vraag bracht het team tot nadenken. Uiteindelijk besloot de bibliotheek het verzoek af te wijzen. “Als we het voor één doen, moeten we het voor allemaal doen. En als je dat niet wilt, moet je zeggen: we zijn geen politiek podium. Punt.”

DRAG QUEENS, PROTEST EN DE RUG RECHT HOUDEN

Toch zijn er momenten waarop de bibliotheek wél moet doorzetten, zegt Bert. Toen er een kinderactiviteit werd georganiseerd met drag queen Dolly Bellefleur, leidde dat tot protest van rechts-conservatieve groeperingen zoals Civitas Christiana en Identitair Verzet.

“Moet het echt op die dag?” vroeg de burgemeester. “Het was ook een NEC-risicowedstrijd, gele hesjes in de stad, onrust alom. Maar ik vond: ja, het moet. Wij laten ons niet weggagen uit onze eigen bibliotheek. Niet door luid geschreeuw. Niet door intimidatie.”

Op dat moment ging het volgens hem niet meer om het onderwerp van het programma, maar om een fundamenteel principe: “Het gaat erom dat wij als bibliotheek de ruimte bepalen. En dat we laten zien: dit mag er ook zijn.”

“Het gaat erom dat wij als bibliotheek de ruimte bepalen”

— Bert Hogemans

ONGELIJK INVESTEREN VOOR GELIJKE KANSSEN

Zijn opvatting over activisme is helder, maar niet star. Het gaat steeds om context, balans en democratische legitimiteit. De bibliotheek moet zich volgens

hem inzetten voor inclusiviteit, toegankelijkheid, democratische geletterdheid, en die waarden mogen best met kracht verdedigd worden.

“Ik geloof in ongelijk investeren voor gelijke kansen. Soms moet je bepaalde stemmen actiever laten horen, omdat ze anders niet gehoord worden. Dat is geen activisme. Dat is verantwoordelijkheid nemen.” Dat betekent soms het ongemak opzoeken, ook binnen de organisatie. “Ook medewerkers komen vaak uit een bepaalde bubbel. Dan heb je dus in je werkgebied een dorp waar op elke lantaarnpaal een spandoek hangt: ‘Geen AZC hier!’, terwijl in Nijmegen vrijwilligers in de rij staan om vluchtelingen te helpen. Beiden zijn echt. En in beide gebieden moeten wij aanwezig zijn, luisteren en handelen.”

“Ik geloof in ongelijk investeren voor gelijke kansen. Soms moet je bepaalde stemmen actiever laten horen, omdat ze anders niet gehoord worden.”

— Bert Hogemans

“WE PROGRAMMEREN GEEN MENINGEN, MAAR ONTMOETINGEN.”

Wat doet een bibliotheek dan concreet om het gesprek op gang te brengen tussen al die verschillende werelden?

“Leg een puzzel neer,” zegt Bert droog. “Echt. We hebben geleerd dat als je een puzzel op tafel legt, mensen met elkaar gaan praten. Dan krijg je: ‘Heb jij dat stukje van die wolk al gevonden?’ Zo bouw je iets samen. Dat is de basis. Daarna kun je misschien ook andere gesprekken voeren.”

Het idee is dat je het gesprek niet over polarisatie moet voeren, maar over onderwerpen die mensen binden. “We programmeren dus niet om meningen tegenover elkaar te zetten. Dat gebeurt al genoeg. Het helpt niet.”

Een belangrijke pijler in zijn visie is het zogenoemde OF-BY-FOR-ALL programmeren. Daarbij bepalen niet de programmeurs wat goed is voor de bezoekers, maar wordt actief aan de gemeenschap gevraagd: wat willen jullie?

Dat is soms wennen, zegt hij. “Dan komt er een onderwerp of een spreker voorbij waar je als team eigenlijk niet zoveel mee hebt. Maar dat moet je toelaten. Juist daar ontstaat iets nieuws.” En dat betekent ook: durven uitbesteden. “Geef de sleutel van de bibliotheek aan de inwoners. Ze betalen er tenslotte ook voor.”

NOVIA MAGICA: ALS JONGEREN DE SLEUTEL KRIJGEN

Een treffend voorbeeld van de sleutel aan de inwoners geven was het Harry Potter Event dat we in 2022 samen met jongeren organiseerde. “Een paar jongeren wilden iets doen rond Harry Potter en Fantasy, oorspronkelijk voor 150 á 200 man. Maar binnen no time ging het viral op TikTok en Instagram. Uiteindelijk kwamen er zo’n 6.000 bezoekers op af.”

Hoewel het event een enorm succes was, bracht het ook spanningen met zich mee. “We kregen het aan de stok met Warner Bros., omdat Harry Potter hun merknaam is, en er was veel beeldmateriaal online gekomen dat verwees naar de films.

“De jaren daarna ontwikkelden we het initiatief samen met jongeren, ondernemers en instellingen uit de stad door tot het fantasyfestival *Novio Magica*. In 2023 kwamen daar 8500 mensen op af en in 2025 zelfs 10.000 bezoekers. Wel probeerden dit jaar christelijke actievoerders het evenement te verstoren. Maar dat hebben we goed opgelost, niemand heeft er echt iets van gemerkt.”

“Misschien zijn we als sector toch iets te afwachtend. Calvinistisch. Handelsgericht. We willen niemand voor het hoofd stoten.”

— Bert Hogemans

Wat Bert vooral opviel, was de kracht van het evenement. “Als je rondliep, zag je middelbare scholieren die misschien normaal gesproken ‘outsiders’ zijn, met een zelfgemaakt drakenpak, net even anders. En die hoorden hier ineens helemaal bij.”

“Inmiddels is Novio Magica een op zichzelf staande stichting. De bibliotheek participeert. Het is een geweldig voorbeeld van hoe een met inwoners gemaakte programmering enorm succesvol kan zijn.”

BIBLIOTHEEK ALS DEMOCRATISCHE TRAININGSRUIMTE

Volgens Hogemans verliezen we als samenleving langzaam maar zeker de vaardigheid om een gesprek te voeren.

“We leren mensen wel hoe ze met computers moeten omgaan, of met taal. Maar we verliezen de vaardigheid om gewoon een gesprek met elkaar te voeren. Om te constateren: wij zijn het niet met elkaar eens, en dat is oké. Als iemand zegt: ‘Het gras is oranje aan de andere kant’, dan zeg je niet: ‘Nee, dat is niet zo.’ Dan zeg je: ‘Interessant.’ En stel je een vraag.”

Hij pleit ervoor dat bibliotheken die vaardigheid actief gaan onderwijzen. “Misschien moeten we gewoon gespreksvaardigheid gaan trainen. Zoals we nu al doen met taalvaardigheid en digitale vaardigheden.”

DROOMBEELDEN, GAMIFICATION EN VERBODEN BOEKEN

Op de vraag hoe collectieactivisme eruit kan zien, lacht hij. “Heel simpel: de verboden boekenclub. Jongeren lezen boeken als 1984 niet omdat het klassiekers zijn, maar omdat ze horen dat ze op scholen in Florida verbannen zijn. Dat prikkelt.”

Of gamification. “We moeten coalities vormen met gamebouwers. Als je in een game een puzzel moet oplossen en de oplossing staat in een boek, dan gaan jongeren lezen. Misschien moeten we wel zelf investeren in partijen als Ubisoft, als we willen dat ze dit voor het Nederlandse taalgebied gaan doen. En dat vraagt om durf en budget.”

LIBRARIANS NOT LOOKING AWAY

Bert is ook initiatiefnemer van de LinkedIn-groep Librarians Not Looking Away, waarbij inmiddels ruim 800 bibliotheekmedewerkers zijn aangesloten. “Het idee ontstond na contact met David Lankes, een invloedrijke Amerikaanse bibliotheekdenker. Hij vroeg: ‘Zie wat hier gebeurt, en kijk niet weg.’ Dat werd het motto. Ik merkte dat veel mensen in Nederland het gevoel hadden: ik wil iets doen, maar ik weet niet wat. Deze groep is een plek om dat gevoel te delen.”

Actie vanuit de groep is vooralsnog beperkt. “Misschien zijn we als sector toch iets te afwachtend. Calvinistisch. Handelsgericht. We willen niemand voor het hoofd stoten.” En dat frustrert hem soms. “Overal in Europa verschenen statements toen in de VS Carla Hayden, de Librarian of Congress, ontslagen werd. Maar in Nederland bleef het lang stil. Ik vind dat wij best mogen zeggen: dit mag niet gebeuren. Wij staan voor democratische waarden.”

Hogemans vindt ook dat we vooruit moeten kijken. Wat als straks een populistische regering beslist dat bepaalde boeken uit de bibliotheek moeten verdwijnen? “Stel je krijgt een brief van OCW met een lijst boeken die je moet verwijderen. Wat doe je dan? Het is fictief, maar niet ondenkbaar. En het is eerder gebeurd, hoor. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar ook in de jaren vijftig.”

Hij vindt dat bibliotheken zich op zulke scenario's moeten voorbereiden. "Je moet daar als team over praten. Niet pas als het zover is, maar nu al. Hoe ga je dan handelen? Wie bepaalt wat je doet? Wat is je moreel kompas?"

Zelf is hij trots op het impact gestuurde werken in zijn bibliotheek. "We hebben bijvoorbeeld 10% van ons collectiebudget vrijgemaakt voor 'OF/BY/FOR ALL'-collectie. Dat bedenken de collectioneers, klantadviseurs, programmeurs samen met de gemeenschap."

GEEF MENSEN MANDAAT, MOGELIJKHEDEN EN MIDDELEN

Wat er volgens Bert nodig is in de sector?

"Meer doen, minder praten. We waren op studiereis, en iedereen was bezig met: hoe gaan wij ons beleid verder uitwerken? Ondertussen stond de wereld in de fik. Ik dacht: dit klopt niet. We moeten minder met onszelf bezig zijn, en veel meer met de inwoners."

Want de bibliotheek is er, volgens Bert, niet voor zichzelf. En zeker niet voor beleidsdocumenten.

"Zoek mensen die iets kunnen. Geef ze mandaat, middelen en ruimte. En laat ze dan twee jaar hun gang gaan. Kom daarna pas kijken wat het heeft opgeleverd. Niet weer een stuurgroep oprichten. Gewoon doen."



HOOPVOLLE VERHALEN OVER HET EINDE VAN DE WERELD MARK BOODE, TOM DE COCK, FIKRY EL AZZOUZI, THIJNS GOVERDE, ET AL.

Ellen Otten: Bundeling van vijftien verhalen van bekende jeugdauteurs zoals Anna Woltz, Thijs Goverde, Marco Kunst en Zindzi Zevenbergen. Zij stellen je gerust, maar schudden je ook wakker. Soms zwaarmoedig en serieus, maar vaker ook licht en met humor. En dus altijd hoopvol.



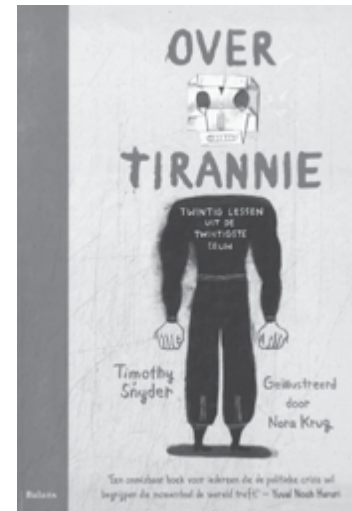
DE PETROVS EN DE GRIEP ALEKSEJ SALNIKOV

Rikkert Boonstra: Soms vergeet ik wel eens hoe vrij we zijn in Nederland en tegelijk hoe kwetsbaar waarden als medemenselijkheid, vrijheid en democratie zijn. Salnikov maakt dat met zijn portret van de Russische samenleving op een fascinerende, grappige maar tegelijk uiterst schrijnende manier duidelijk. Het is daarmee een duidelijke waarschuwing om alert te zijn – en te blijven – op de aantasting van die waarden.



RADICALE RECHTVAARDIGHEID NANI JANSEN REVENTLOW

Naro Lazarian: In Radicale rechtvaardigheid betoogt mensenrechtenadvocaat Nani Jansen Reventlow hoe we vandaag nog kunnen beginnen aan een fundamenteel andere toekomst: een waarin iedereen werkelijk vrij en gelijk is, en dezelfde kansen heeft om te floreren. Super toegankelijk, aanvurend, diepgaarend. Het zit vol lees- en kijktips en kritische vragen en manieren om actie te gaan ondernemen.



OVER TIRANNIE (GEÏLLUSTREERDE EDITIE) TIMOTHY SNYDER, GEÏLLUSTREERD DOOR NORA KRUG

Jasper Poortvliet: Over tirannie van Timothy Snyder is een klein maar scherp boekje met twintig lessen uit de twintigste eeuw over hoe democratie kan afglijden naar autoritarisme, en wat jij daartegen kunt doen: verdedig instituties, steun de waarheid, toon moed. De prachtige illustraties van Nora Krug geven het een extra dimensie en het is ideaal om in één zit te lezen en daarna te bespreken.



**DE KUNST VAN MENSEN KENNEN.
HOE JE DE VERBINDING AANGAAT
EN ELKAAR ECHT KUNT BEGRIJPEN.**
DAVID BROOKS

Margriet van Leeuwen: De kern van zijn betoog is dat in onze samenleving veel mensen zich niet gezien, onbelangrijk en vooral niet gehoord voelen. We verliezen de vaardigheid om andere mensen echt te zien en hen het gevoel te geven dat ze worden gezien, gehoord, begrepen en op waarde worden geschat. Brooks leert je het vermogen om anderen echt te zien te verbeteren. Hoe communiceer je met de mensen om je heen? Hoe luister je? Welke vragen stel je? Hoe voorkom je vooroordelen en hoe kun je je verplaatsen in die ander? Een heel indringend boek!



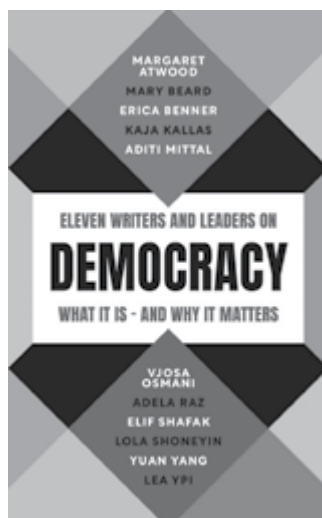
Ooit, ergens
AMANDA GORMAN

Leonoor van Dam: Ooit, ergens gaat over een kleine jongen die opgroeit in armoede en ongelijkheid. Hem is verteld dat dit een te groot probleem is dat niet opgelost kan worden, maar hij ziet het anders. Met kleine daden, en wat hulp van zijn vrienden, zorgt hij voor verandering en hoop. Een ontroerend en inspirerend prentenboek voor kinderen en volwassenen over de impact van kleine acties.



DEZE ROTS IS VAN ONS
KATE EN JOL TEMPLE – GEÏLLUSTREERD DOOR MEREL EYCKERMAN

Erwin Tuinstra: Een prentenboek dat je voor- én achteruit leest: eerst een somber verhaal van een zeeotter die geen thuis vindt, daarna een hoopvolle draai. De zachte potloodtekeningen en aandoenlijke otters maken het extra invoelbaar. Een actueel en prachtig verhaal over samenleven en vluchtelingen, al vanaf 4 jaar.



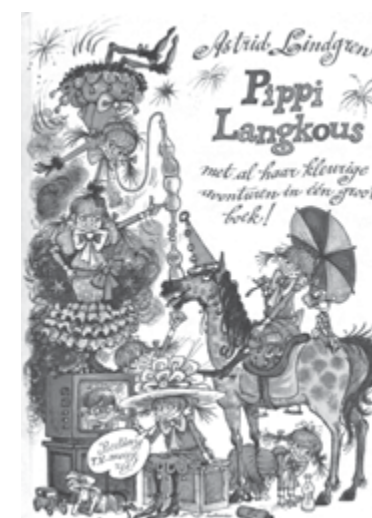
**ELEVEN WRITERS AND LEADERS
ON DEMOCRACY**
VJOSA OSMANI, ADELA RAZ,
ELIF SHAFAK, LOLA SHONEYIN,
YUAN YANG & LEA YPI

Mirjam Zweers: Een klein, dun meerstemmig boekje met haarscherpe bijdragen van Margaret Atwood en Elif Shafak tot Kaja Kallas en Adela Raz. Je kan het overal lezen, 5 minuten kan genoeg zijn, de essays zijn kort. Het herinnert je er haarscherp aan waarom het nodig is om iets te doen. En uit het waarom verschijnen vanzelf de Wat en de Hoe.



DE INSTRUCTIES
CAROLINA TRUJILLO

David Rozema: "In theorie zijn praktijk en theorie hetzelfde, in de praktijk niet." In een spannende roman kruip je in het hoofd van een dierenactivist. Je twijfelt steeds of het doel de middelen rechtvaardigt, je wordt gedwongen te reflecteren op je eigen gedrag. Niets is eenduidig, maar dit boek sleept je door de dilemma's.



PIPPI LANGKOUS
ASTRID LINDGREN

Karen Bertrams: Al 80 jaar en vertaald in 80 talen laat Pippi Langkous speels en fantasieerijk zien hoe je activistisch kan zijn door je hele zijn. Je eigen wereld scheppen en regels verzinnen inspireert en bemoedigt wereldwijd mensen van alle leeftijden om dingen op hun eigen manier te doen.



**ONGEMAKKELIJKE GESPREKKEN
SURVIVALGIDS**
RIXT HULSHOFF POL, ZOË
PAPAIKONOMOU, HODO ABDULLAH,
ELODIE KONA

Lotte Kok: Rixt Hulshof Pol was afgelopen mei samen met Mounir Samuel te gast op de landelijke dag voor programmakers in Apeldoorn. Daar sprak ze onder andere over haar boek, De Ongemakkelijke Gesprekken Survivalgids. Hierin geeft ze tips hoe je zelf leert omgaan met ongemak, van vergadering tot familiegid. Een onmisbare gids voor wie ongemak niet wil vermijden, maar wil benutten.



DE DEMOCRATISCHE CODE

In heel Nederland zijn bibliotheken bezig met het versterken van burgerschap en democratie. Tegenwoordig is het versterken van burgerschap en de democratie zelfs een opdracht, vastgelegd in het Bibliotheekconvenant 2024-2027. Omdat die opdracht vrijheid en verantwoordelijkheid met zich meebrengt, beschrijven we in deze democratische code onze waarden en uitgangspunten in het versterken van democratie en burgerschap.

WIJ STAAN VOOR...

0. ... het versterken van burgerschap en de democratie. Dat kan veel vormen krijgen. Samen leren we hoe je je uit kan spreken en hoe je je in de belevingswereld van een ander verplaatst. Je kan leren hoe maatschappelijke en politieke vraagstukken in elkaar zitten. Of hoe je in een project verschil maakt voor de buurt, wijk of welke gemeenschap dan ook. Samen ontcijferen we hoe de democratie werkt, bijvoorbeeld door in gesprek te gaan over een gebrek aan betaalbare woningen in de buurt of via een verkiezingsdebat. We bieden een podium en verbindend platform voor mensen, discussies, projecten en programma's. Zo kan je je eigen burgerschap oefenen én uitvoeren. We bieden graag ruimte én stellen grenzen. Daarbij hanteren we de volgende uitgangspunten:

WE ZIJN INCLUSIEF

1. ... een bibliotheek die voor iedereen is. We zijn openbaar. Dat betekent dat iedereen welkom is. Je mag bij ons naar binnen zonder te betalen. Al die verschillende mensen bij elkaar, dat is een kracht. En kan soms ook schuren. Omdat meningen kunnen botsen, en omdat je stem laten horen en luisteren niet tegelijkertijd kan. We koesteren het schurende gesprek, we koesteren vrijheid. Maar stellen ook grenzen, omdat we staan voor verbinding. En iedereen ruimte gunnen. Als je andere bezoekers tot last bent of je niet aan de spelregels houdt, dan doen we ons best om samen een oplossing te vinden waardoor je in de toekomst wél kan komen. We geloven in mensen een tweede kans geven.

2. ... gelijke kansen. In Nederland heeft niet iedereen evenveel geld of kansen. De bibliotheek is een plek waar we werken aan gelijke kansen. Zodat je de Nederlandse taal kan leren of digitaal vaardig kan worden. Dat geldt ook voor je burgerschap en voor leren over de democratie: ook daar zetten we ons extra in voor mensen en groepen die minder democratische kansen hebben gehad.

WE ZIJN ONPARTIJDIG, ONAFHANKELIJK EN NIEUWSGIERIG

3. ... onafhankelijkheid en onpartijdigheid in de activiteiten die we organiseren om burgerschap en de democratie te versterken. We laten ons niet leiden door partijpolitieke, religieuze of commerciële belangen. Dat betekent niet dat we neutraal zijn: we staan voor de waarden in deze democratische code, we staan voor de democratie, voor mensenrechten en voor de rechtsstaat. We laten ons niet leiden door individuele voorkeuren, maar door het algemeen belang. En vragen bezoekers en partners om hun inbreng, maar beslissen zelf.

4. ... de feiten én voor verhalen. De bibliotheek is een plek waar je verhalen, onafhankelijke en objectieve informatie én alternatieve perspectieven mag verwachten. We zeggen het je als de feiten nog niet duidelijk zijn. Of geven context waar nodig. Zodat je je mening kan vormen en onderbouwen. Of bijstellen. Dat is hard nodig in een samenleving waarin snel stelling wordt genomen en fake news circuleert.

WE ZIJN OPEN EN VEILIG

5. ... ontmoeting en uitwisseling op basis van gelijkwaardigheid. De bibliotheek is voor iedereen. We zijn een open en inclusieve samenleving. En beschermen het vrije woord. Dat betekent dat we ruimte maken voor verschillende verhalen, emoties en perspectieven, dat mensen van mening en positie mogen verschillen én veranderen. Voor spreken én luisteren. Die meerstemmigheid hoort bij een democratie. En levert schurende gesprekken op, waarin we niet altijd tot een oplossing komen of het met elkaar eens worden.

6. ... sociale en fysieke veiligheid. De bibliotheek is voor iedereen. Daarom hebben we oog voor de sociale en fysieke veiligheid van iedereen: onze bezoekers, onze gasten en collega's.

WE ZIJN IN BEWEGING EN LEREN

7. ... een goed begin is een goed begin. Soms is een onderwerp lastig of groot. Dan vragen we ons af: wat is de eerste kleine stap die we in dit vraagstuk tóch kunnen zetten? We komen in beweging, dat is genoeg.

8. ... transparantie en leren. We leggen uit waar we voor staan. We leggen publiekelijke rekenschap af. We leren, vergissen ons en worden beter. We stellen ons kwetsbaar op en vragen dat ook van jou.

Werken aan openbare ruimte

Interview met: Lin Le Roux
Door: Jasper Poortvliet & Karen Bertrams

41

“Neutraal is een niks-woord,” zegt Lin Le Roux, Manager programma van de Bibliotheek Utrecht, zonder aarzelen. “Je kunt niet neutraal zijn. Wij zeggen liever: we zijn openbaar; dat betekent dat wij voor iedereen toegankelijk zijn, in de breedste zin van het woord.”

Die keuze voor het woord ‘openbaar’ zegt veel over de rol die de bibliotheek voor zichzelf ziet. De bibliotheek wil een plek zijn die toegankelijk is voor iedereen, zichtbaar in de stad, en beschikbaar voor uiteenlopende stemmen. Maar die openheid roept ook vragen op. Wat betekent het om openbaar te zijn in een samenleving [die ook heel verdeeld kan zijn? Waar liggen de grenzen van de vrije ruimte, en wie bepaalt die? We spraken Lin Le Roux over hoe zij dagelijks balanceert tussen ruimte geven en grenzen stellen.

ACTIVISME MET BELEID

De Bibliotheek Utrecht kiest bewust positie op maatschappelijke thema's, zolang die aansluiten bij haar missie. “Wij zijn alleen activistisch op onze vier impactdoelen,” zegt Le Roux. “We spreken trouwens liever van agenderen.”

Een concreet voorbeeld is de samenwerking met het *International Literature Festival Utrecht* (ILFU), een optocht voor het vrije woord, democratie en literatuur. “Daar doen we actief aan mee,” vertelt Le Roux. “We drukken T-shirts, maken displays en kopen wereldwijd ‘verboden boeken’ in.” Collega's zijn direct enthousiast, en terecht. Het past precies bij ons impactdoel: ‘Utrechters lezen en schrijven.’

Maar de bibliotheek trekt ook duidelijke grenzen. Onderwerpen die buiten de impactdoelen vallen, worden niet geprogrammeerd door de bibliotheek zelf, ongeacht de inhoud. Een pro-Palestina-bijeenkomst of een klimaatbijeenkomst? “Dat doen we zelf niet,” zegt Le Roux. “Niet omdat we tegen de inhoud zijn, maar omdat het niet binnen onze doelstellingen past. Daar zijn we heel scherp op. Utrechters zelf kunnen wel activiteiten organiseren daarover, zolang het maar informatief is, liefst meerstemming en uitnodigt tot dialoog.”

RUIMTE VOOR DE STAD

Hoewel de bibliotheek kritisch kijkt naar de thema's in het programma dat op eigen initiatief tot stand komt – haar eigen programmering – biedt ze dus bewust veel ruimte aan initiatieven uit de stad. Via programma's als *Huis van Actief Burgerschap* en Programmeren met Utrechters kunnen Utrechters zelf bijeenkomsten organiseren of collecties samenstellen rond maatschappelijke thema's.

“Burgerschap is ons centrale thema,” legt Le Roux uit. “Het zit verweven in al onze programmalijnen.” En dat blijft niet abstract. In de praktijk gaat het over vragen als: *Hoe verbeter je je buurt? Hoe voer je een goed gesprek? Hoe leer je luisteren?* “Dat lijkt misschien klein,” zegt ze, “maar het is fundamenteel voor onze democratie.”

Bijvoorbeeld: een groep Iraniërs vond elkaar via de bibliotheek. “Heel mooi, eindelijk mensen met wie ze hun taal konden spreken, een plek die als thuis voelde.” Maar Le Roux stelt ook dan vragen: *Lezen ze ook? Hebben we Iraanse boeken? Willen ze meedenken over de programmering, of voorlezen in hun eigen taal?* Dan begint actief burgerschap.

De bibliotheek is niet alleen een plek om samen te komen, benadrukt ze, maar ook een plek om invloed uit te oefenen, als je dat wil. “Ontmoeting is één van onze impactdoelen, en is vaak op zichzelf al waardevol genoeg, maar we willen ook verder gaan en Utrechters de kans geven om samen initiatieven te ondernemen. Een leuk voorbeeld is dat we weten dat het idee van de “Sit in demonstratie” op 5 mei is ontstaan tijdens een ontmoeting in het Huis van Actief Burgerschap.

WAT MAG WÉL, WAT MAG NIET?

Als initiatieven uit de gemeenschap komen, is er veel mogelijk, vertelt Le Roux. Zo kunnen jongeren zich binnenkort laten voorlichten en testen op soa's in de

voormalige directiekamer van de hoofdvesting. Eerst krijgen ze voorlichting, daarna kunnen ze in een privéruimte een zelftest doen. “Is dat activistisch? Misschien,” zegt Le Roux. “Maar zolang het initiatief uit de gemeenschap komt en past binnen onze uitgangspunten, staan we ervoor open.”

“Lezen ze ook? Hebben we Iraanse boeken? Willen ze meedenken over de programmering, of voorlezen in hun eigen taal?”

— Lin Le Roux

Toch is die ruimte niet onbeperkt. Om jonge, vaak idealistische programmamakers te helpen bij het maken van afwegingen, ontwikkelde Le Roux een checklist. Die dient als leidraad om te bepalen of een programma past bij de openbare functie van de bibliotheek.

De checklist toetst op drie punten:

Organisatie: Is de initiatiefnemer integer en betrouwbaar?

Inhoud: Is er ruimte voor nuance, of wordt één standpunt opgelegd?

Vorm: Is het programma openbaar toegankelijk? Is er ruimte voor dialoog en ook voor andersdenkenden?

“Als er rode vlaggen zijn, bespreken medewerkers die met hun programmaleider,” legt Le Roux uit. “De directeur en ik beslissen vaak mee, maar we leggen de verantwoordelijkheid ook bewust bij het team.” Niet alles is zwart-wit, benadrukt ze. “Soms scoort een programma minder goed op één punt, maar het biedt wél ruimte voor gesprek. Dan kan het alsnog doorgaan. Maar als op meerdere onderdelen zorgen zijn én vooral als er geen ruimte is voor dialoog, dan zeggen we nee.”

PERSOONLIJK VERSUS PROFESSIONEEL

Veel medewerkers van de bibliotheek zijn maatschappelijk betrokken, soms zó betrokken dat ze eerder geremd dan aangespoord moeten worden. “We bespreken daarom regelmatig casussen in het team.” Bovendien herkent Le Roux zelf ook het spanningsveld: “Ik vind het ook wel verleidelijk om programma te maken rondom mijn eigen overtuigingen, maar daar is de bieb niet voor.”

Maar juist die beperking ziet ze als uitdaging: hoe blijf je agenderen wat speelt in de stad, binnen de grenzen van de openbare rol en onze eigen doelstellingen? “Uiteindelijk vinden we vaak een genuanceerde manier waarmee wij toch een krachtig geluid kunnen laten horen, maar zonder veel aanstoot. “En misschien is dat wel de krachtigste vorm van activisme.”

LASTIGE KEUZES IN DE PRAKTIJK

Soms is het niet gelijk duidelijk of een onderwerp wel of niet in het beleidskader past, het grijze gebied.

Een voorbeeld: een programma over chemseks, het combineren van seks en drugs, werd door jonge programmamakers als belangrijk gezien. Le Roux had haar twijfels. “Het gaat om gebruik van illegale middelen. We willen geen illegale praktijken normaliseren.” Toch stond ze het toe, ze raakte overtuigd van het belang van goede informatie hierover en vertrouwde op de zorgvuldige aanpak van de programmamaker.

“Dan vraag ik aan de programmamaker: Wie is de spreker? Wat wordt er precies besproken? Soms vraag ik ze er zelf bij aanwezig te zijn.”

Ook gevoelige momenten vragen om zorgvuldige keuzes. Op 4 mei, de nationale herdenkingsdag, vond op initiatief van Utrechters in de Grote Hal een ingetogen

expositie plaats: *Kun je me niet horen dan*. Bezoekers konden via een VR-ervaring het verlies van Palestijnse kinderen ervaren, gesymboliseerd door een zee van kinderschoenen. Intern leidde dat tot veel discussie. “Deze herdenking op 4 mei is beladen in Nederland. Tegelijkertijd raakte het aan fundamentele vragen: wat betekent vrijheid? En voor wie geldt die?”

De bibliotheek liet het programma uiteindelijk doorgaan, juist omdat het uitnodigde tot reflectie en dialoog in plaats van polarisatie. “Dat past bij ons thema burgerschap.”

WIE MISSEN WE NOG?

De bibliotheek kijkt ook kritisch naar zichzelf. “Utrechters met progressieve programma’s weten ons wel te vinden,” zegt Le Roux. “Maar we moeten actief op zoek naar andere geluiden. Zijn we divers genoeg? Sluiten we niemand uit?” Die vragen stelt het team zich voortdurend.

Een goed voorbeeld is de vestiging in Kanaleneiland, waar veel initiatieven worden georganiseerd door mensen met een moslimachtergrond. “Daar hebben we bewust geïnvesteerd. Dat is waardevol,” zegt Le Roux. “Maar dan vragen we ons ook af: wie bereiken we nog niet?”

Daarom zoekt de bibliotheek ook contact met andere groepen, zoals voetbalvaders, of de doven- en slechthorendengemeenschap. “We willen ruimte creëren voor uiteenlopende vormen van participatie,” legt ze uit. “Zo proberen we een grotere diversiteit aan programma’s aan te trekken. We hebben inmiddels goed zicht op wie meedoet, en wie we nog niet bereiken.”

BLIK OP TECHNOLOGIE EN PUBLIEKE WAARDEN

De bibliotheek kijkt ook vooruit, naar thema’s die haar kern raken, zoals de invloed van kunstmatige intelligentie en big tech op informatievoorziening.

“Commerciële algoritmes bepalen steeds vaker wat mensen wel of niet te zien krijgen,” zegt Le Roux. “Dat heeft directe gevolgen voor onze kernwaarden: vrije toegang tot informatie, maar ook empathisch en kritisch denken.”

“Maar we moeten actief op zoek naar andere geluiden. Zijn we divers genoeg? Sluiten we niemand uit?”

— Lin Le Roux

Hoewel de bibliotheek nog zoekende is, weet ze één ding zeker: dit onderwerp kan niet genegeerd worden. “Juist omdat het raakt aan onze basis,” Als betrouwbare informatie geen vanzelfsprekendheid meer is, dan wordt onze rol urgenter dan ooit.”

De bibliotheek is geen bastion dat zijn deuren openzet en afwacht. Ze kijkt vooruit, denkt mee en positioneert zich bewust. “We willen niet achter de feiten aanlopen,” zegt Le Roux. “Als publieke instelling moeten we telkens opnieuw bepalen waar we voor staan.”

Als programma manager bij het Wereldmuseum Amsterdam startte Rixt Hulshoff Pol de reeks Ongemakkelijke gesprekken 2025. Ze weet als geen ander hoe je maatschappelijke spanning en ongemak een plek geeft binnen programma’s. In 2024 verscheen de Ongemakkelijke Gesprekken Survivalgids, waaraan zij als coauteur meewerkte. Vanuit haar ervaring deelt Rixt zeven waardevolle tips om ongemak niet uit de weg te gaan, maar het juist te benutten als kans voor dialoog, inzicht en verbinding.

1.
ONDERZOEK ONGEMAK

Ongemak gaan we graag uit de weg. Soms is dat een gemiste kans. Waarom is iets ongemakkelijk en voor wie? Als ongemak met een maatschappelijke of culturele botsing te maken heeft kan het juist waardevol zijn om dit ongemak aan te gaan. Zeker als dit niet eenzijdig voor een groep of perspectief interessant is. Zie ongemak niet als bedreiging, maar als kans om je blik te verruimen en solidariteit te tonen.

2.
MAAK RUIMTE VOOR MEERSTEMMIGHEID

Geef actief ruimte aan stemmen die minder vaak gehoord worden. Wees je bewust van de (machts) positie die je hebt als medewerker van een instituut en duidelijk bij het aangaan van eventuele samenwerkingen om het gesprek meerstemmig te maken. Dit hoeft zeker niet te betekenen dat je alles toelaat. Bij preciaire onderwerpen kan het helpen om met jouw organisatie eerst intern het gesprek aan te gaan om eventuele grenzen van het gesprek te verkennen.

3.
FORMULEER SAMEN PRIKKELENDE VRAGEN ZONDER PASKLAAR ANTWOORD

Zodra je een ongemakkelijk onderwerp te pakken hebt kun je dat (liefst met een divers team) verder uitpluizen. Zorg ervoor dat je niet over het ongemak heen stapt, maar het juist aangaat en vooral de mogelijkheid opent tot een constructief gesprek. Stel daarbij ook vragen die schuren of irriteren, zonder dat er een eenduidig juist antwoord is. Check: geloof je wel dat je als makers aankunt wat je bij deelnemers oproept?

4.
RICHT JE OP DIALOOG, NIET OP ZENDEN

Betrek deelnemers actief, in plaats van slechts informatie te zenden. Dialoog is iets wezenlijk anders dan een demonstratie, een lezing of een debat waarin mensen tegenover elkaar staan en meer gericht zijn op winnen dan naar elkaar luisteren.

Wie echt in dialoog gaat leert eigen oordelen en doelen tijdelijk op te schorten en maakt bewust ruimte voor nieuwe invalshoeken en inzichten. Door oefening kun je je tot een betere gespreks-partner ontwikkelen. Dit kan weer leiden tot meer onderling begrip en soms zelfs tot oplossingen voor alle betrokkenen.

5.
NORMALISEER EN BENOEM ONGEMAK

Roddelen doe je niet achteraf. Laat gespreks-partners zich expliciet uitspreken als ze ongemak ervaren en maak het onderdeel van het gesprek. Zo maak je deelnemers ook medeverantwoordelijk.

6.
BEWEEG EN BALANCEER

Blijf niet zitten met ongemak en kom letterlijk (en daardoor ook figuurlijk) in beweging. Wissel daarnaast zwaarte af met momenten van lucht, zoals met creativiteit of humor.

7.
REFLECTEER EN EVALUEER SAMEN

Perfekte gesprekken bestaan niet, maar door samen terug te kijken steek je veel op. Reserveer daarom tijd voor nabesprekingen, vang indrukken op. Zo leer je als team of programmamaker ook weer voor je volgende ongemakkelijke programma. Het Wereldmuseum biedt na een Ongemakkelijk gesprek een drankje aan. In zo’n informele setting vang je net weer andere reacties op. Memorabele uitspraken komen terecht in een tekening waarin deelnemers anoniem blijven, maar de kern van het gesprek is verbeeld.

Interview met: Eugene van Loo en Luca Smeets
Door: Karen Bertrams

In de Heerlense volksmond heet SCHUNCK nog altijd Het Glaspaleis. Het gebouw uit de jaren dertig, ooit gebouwd als warenhuis, staat symbool voor levendigheid, transparantie en geeft de stad culturele allure en glasnost. SCHUNCK is inmiddels een multidisciplinaire culturele instelling met een museum voor moderne en hedendaagse kunst en architectuur, een openbare bibliotheek en een muziek- en dansschool. Hier wordt, zoals Eugene en Luca het noemen, licht activistisch geprogrammeerd om het unheimliche gevoel van deze tijd een plek te geven.

MIJNSTREEK OOST STATE OF MIND

Eugene is een ‘Heerlensche jong’, geboren en getogen in Heerlen, gepokt en gemazeld in en door de stad. Luca komt uit Beek, woont in Maastricht en neemt zo de rest van Zuid-Limburg mee in de programmering van SCHUNCK. Het spanningsveld tussen deze steden is humus voor de playground die Heerlen als underdog met haar bibliotheek, museum en dans- en muziekschool kan zijn. Denk *Parkstad Heerlen* (van het zwart van de mijnen naar het groen van de parken) versus *Mijnstreek Oost state of mind* en je hebt meteen uitersten te pakken die uitdagen tot creatieve programmering voor het grotere geheel, een werkgebied van 250.000 mensen.

DEMOCRATIE ALS PARAPLU

We bevragen het programmeursduo op de rol van de bibliotheek in activisme en vinden in het gesprek talloze aanknopingspunten. Ondanks het verschil in duur van hun loopbanen bij SCHUNCK – Eugene, voormalig bedrijfsarchivaris voor de mijnpensioenen, bijna 20 en Luca, communicatie- en mediawetenschappen, 4 jaar – komen ze elkaar bijna altijd tegen op hetzelfde punt: het onderhoud dat democratie nodig heeft.

Eugene: “Dat is onze paraplu. Wij willen het unheimliche, het onbestemde gevoel dat veel mensen nu hebben, een plek geven door enigszins activistisch te programmeren. Wij stellen altijd kritische vragen, bijvoorbeeld over AI, en spelen dan met vormen voor programmering. Goeie, leuke, grappige dingen maar juist ook schurend en serieus. Debatten, Tegenlicht Meet Ups met panel, exposities met randprogrammering, bijvoorbeeld over het demonstratierecht i.s.m. Amnesty International.”

Luca: “De (VVD) burgemeester Roel Wever, die democratie in zijn portefeuille heeft, ging in gesprek met o.a. Extinction Rebellion. Eerst aarzelend, maar hij deed goed mee, durfde uit zijn comfortzone te gaan en raakte zelfs activistisch bevlogen. De opkomst voor verkiezingen is hier laag, in deze van oudsher SP-gemeente met inmiddels een derde PVV-stemmers. Speeddaten met raadsleden ‘uit het pluche’ is een van de manieren om gesprekken te stimuleren.”

Eugene: “Bibliotheek Utrecht zien we als inspiratiebron, die doen fantastische dingen. Wij zijn maar met twee, zij hebben een team van wel tien programmeurs. Samenwerking op dit front is belangrijk.”

"Wij willen het unheimliche, het onbestemde gevoel dat veel mensen nu hebben, een plek geven door enigszins activistisch te programmeren."

— Eugene van Loo

NIETS DOEN IS GEEN OPTIE

Eugene: “Je mag boos zijn als bieb, als je ziet dat de democratie in gevaar is. Het is een illusie te denken dat je neutraal bent. Denk aan ‘Anger is an Energy’ uit Rise van Public Image Ltd, of aan HyperNormalisation, de documentaire van Adam Curtis over het besef dat systemen niet werken. Mensen voelen die zwaarte. We willen niet opgefokt en boos zijn om alles wat gebeurt, maar we willen er wél iets mee. Mensen worden steeds activistischer en wij, als bibliotheek, proberen die gevoelens een plek te geven en met elkaar in gesprek te gaan.”

"We willen niet opgefokt en boos zijn om alles wat gebeurt, maar we willen er wél iets mee."

— Eugene van Loo

Luca: “De bewustwording aanwakkeren dat je zelf kan acteren, de kracht laten ervaren van verbinding met de ander, dat is wat we willen bereiken in het samen-spel tussen collectie en programmering. Bij onze expo over demonstratierecht zie je dat de soms negatieve connotatie van activisme kan kantelen. Mensen realiseren zich dat vrouwenkiesrecht en pensioenen ook bevochten zijn. Bewustwording over het nut van barricades, en dat je zelf onderdeel van verandering kan zijn. Zoals nu de sit-ins op stations. We organiseerden ook een workshop voor kinderen over protestkunst maken, als manier om kenbaar te maken dat je ergens mee zit of ergens voor wil vechten - een leukere speeltuin bijvoorbeeld. Niets doen is geen optie!”

PERSPECTIEVEN, SPIEGELS EN EEN POSITIEVE VIBE

Eugene: “Er moet lucht in programmering zitten om ook de moeilijke en zware onderwerpen te brengen. Er is hier veel ruimte om dingen uit te proberen en ideeën zijn er genoeg, maar het blijft ook een centen- en urenkwestie. Dat betekent potjes benutten en creatieve combinaties maken met partners en het museum. Het museum geeft kaders, is redelijk activistisch en maakt door publieksprogrammering de weg vrij voor mooie onderwerpen. Zoals het Warhol Café, een serie laag-drempelige activiteiten rond kunstenaar Andy Warhol bij de expositie over hem, samen met de community van Queer Parkstad. Driver’s Seat is de jongerengroep waarin jonge cultuurmakers tot 23 jaar exposities en programma’s samenstellen

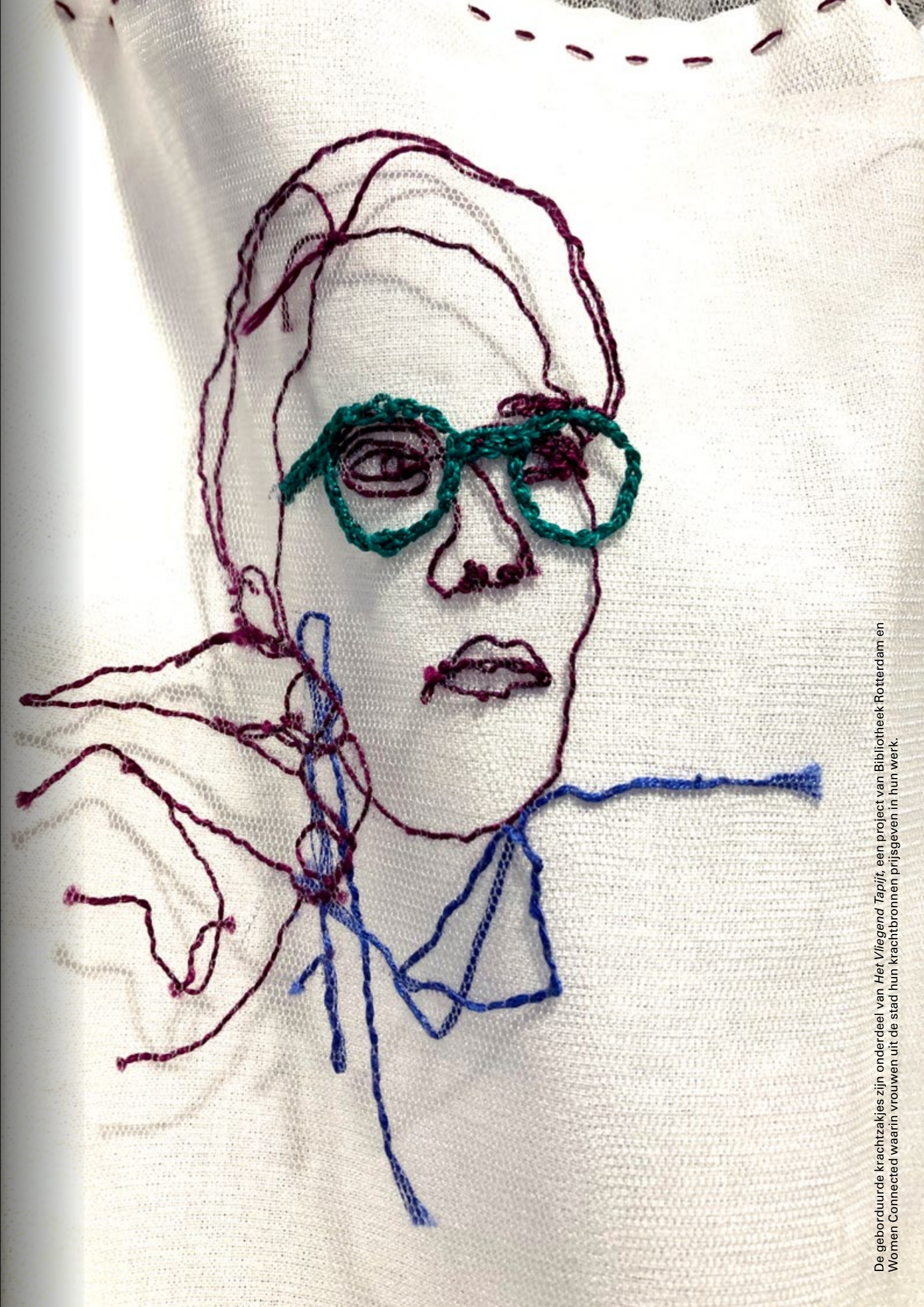
De voorbeelden van samenwerking zijn talrijk en raken vaak aan elkaar. Luca: “We werken hand in hand met de collectie, die is heel belangrijk. De collectioneur fluistert ons dingen in. Je moet anderen laten cureren, oppassen voor tunnelvisie en vertrouwen geven. Samen met Black Lives Matter Parkstad en andere partners exposeren, programmeren en collectioneren we tijdens PRETU Stories verhalen over de Afro-diaspora. En in augustus is hier het jaarlijkse The Notorious IBE, een internationaal breakdance-event. Samen met Kool Cult programmeren we dan tijdens de finale panelgesprekken met mensen uit verschillende generaties over de vraag wat het vandaag de dag betekent om Indisch of Moluks te zijn. Wat dragen ze met zich mee in hun kunst, hun stijl en taal, en hoe geven ze daar zelf vorm aan?”

Eugene: “En daar houdt het niet op. Stichting (Gelijk)waardig Herstel, die zich inzet voor de gedupeerden van de toeslagenaffaire, heeft een plek in de bibliotheek. Zij bieden een luisterend oor aan gedupeerden, wij faciliteren dat. Dat sijpelt ook door naar de reguliere programmering. Zo nodigden we politica Renske Leijten uit, en spraken we over racistische algoritmes, gegenereerd door AI, die in deze affaire een rol speelden. Dat sloten we aan op een programma rond de AI-parade die langs bibliotheken trok.”

Eugene: “En soms moet je niet te vroeg aan te veel mensen laten weten wat je gaat doen... Gewoon doen, en kijken wat er gebeurt. Het levert dan in ieder geval weer een gesprek op. Dat is uiteindelijk wat we willen. Programmeren op het scherpst van de snede.”

VERLIEST
EEN
BIBLIOTHEEK
VERTROUWEN
ZODRA ZE
ACTIVISTISCH
WORDT?

MOET DE BIBLIOTHEEK ZICHTBAAR MEEDOEN AAN DE PRIDE?







Een plek voor wrijving: de agonistische bibliotheek

Merel Talbi en Jasper Poortvliet

55

“De publieke ruimte is, eenvoudig gezegd, de plek waar onbekenden elkaar ontmoeten,” schreef socioloog Richard Sennett. Als er één instituut is dat zo’n ruimte belichaamt, dan is het de bibliotheek: midden in de samenleving, veilig en laagdrempelig. Maar waar mensen dezelfde publieke ruimte delen, leiden verschillen in achtergrond, belangen en verwachtingen vroeg of laat tot wrijving. De reflex is vaak dat we dat potentiële ongemak proberen weg te nemen. En daar wordt het spannend, want willen bibliotheken een voedingsbodem zijn voor een veerkrachtige democratie, dan moeten we conflict niet gladstrijken, maar er – binnen de democratische spelregels – juist ruimte voor scheppen. Dat begint met conflict en verschil zichtbaar maken. Pas daarna kunnen we het conflict kanaliseren. De vraag rijst, hoe kunnen we die zichtbaarheid creëren in onze publieke ruimte?

DE WAARDE VAN CONFLICT

Het klinkt misschien tegenintuïtief, dat de democratie gebaat is bij het openlijk tonen van en ruimte geven aan conflict. Moeten we in deze tijden van polarisatie niet juist de consensus opzoeken, en de nadruk leggen op onze overeenkomsten? Toch is het belang van zichtbaar conflict precies wat de Waalse filosoof Chantal Mouffe centraal stelt in haar politiek-filosofische werk over *agonisme*.

Mouffe stelt dat we in onze hedendaagse samenlevingen te maken hebben met een fundamenteel pluralistische maatschappij. Mensen hebben heel verschillende waarden en belangen, en vaak zijn die verschillen volledig legitiem - die mogen er zijn, en zijn terecht en begrijpelijk vanuit de diverse ervaringen en levens van al die verschillende mensen. Vaak was en is politiek, zeker in het polderende Nederland, erop gericht om die verschillen wat te dempen. We hebben in ons land een geschiedenis van consensus, van overleg, waarbij iedereen water bij de wijn doet en de ergste onenigheid in het politieke gesprek en in de politieke uitkomst wat wordt weggemasseed.

Volgens Mouffe is zo’n sterke nadruk op consensus echter juist onwenselijk voor een gezonde democratie. Door in allerlei polderprocessen de fundamenteel verschillende waarden en belangen van mensen met de mantel der consensus te bedekken, worden die verschillen onzichtbaar. Vaak wordt consensus daarmee vooral een afspiegeling van het meerderheidsstandpunt, dat vaak wat gezapig is en vooral overeenkomt met de belangen en waarden van diegenen die toch al aan de macht zijn. Het bevestigt, kortom, de status quo.

Wanneer terechte verschillen echter op deze manier onzichtbaar worden gemaakt, lijkt het alsof die afwijkende perspectieven niet serieus genomen hoeven te worden. Het zorgt ervoor dat ze uit zicht verdwijnen, en onder het oppervlak kunnen uitgroeien tot serieuze onvrede en afkeer van het consensus-proces en de uitkomsten daarvan. In het uiterste geval vreest Mouffe zelfs dat dat borrelende chagrijn kan uitmonden in geweld. Om dat te voorkomen stelt zij dat democratische processen juist alle ruimte moeten geven aan een open debat waar verschillen zichtbaar worden en conflict tot uiting komt. Dat moet wel volgens democratische spelregels gebeuren, en in het openbaar. Juist zo worden verschillen zichtbaar, krijgen afwijkende belangen, waarden en ervaringen aandacht, en worden diverse standpunten open en bloot uitgesproken.

Juist in tijden van onenigheid en politiek wantrouwen is het belangrijker dan ooit om te luisteren naar de lessen van Mouffe. Door verschil en conflict zichtbaar te maken en op een open manier te uiten, kan het debat op democratische wijze gekanaliseerd worden. Bibliotheken zouden dé aangewezen plek kunnen zijn om dat debat plaats te laten vinden. Het zijn immers open, toegankelijke publieke plekken en ze staan midden in de maatschappij. Daarmee beschikken ze over een publiek platform dat uitermate geschikt is om conflicten zichtbaar te maken en politieke tegenstanders met elkaar in contact te brengen, zonder dat het vijanden worden die elkaar letterlijk willen aanvallen.

Met Mouffe's werk in gedachten kunnen we de bibliotheek benaderen als agonistische publieke ruimte. Richard Sennett helpt ons die voorstelling te maken door de wijze waarop hij naar de gebouwde omgeving kijkt. Sennett redeneert dat onze steden, in hun fysieke vorm, democratische ruimte kunnen bieden of juist begrenzen. En dat onze maatschappij juist gebaat is bij het naast elkaar laten bestaan van verschillen. We bouwen verder op zijn werk, en onderscheiden drie lenzen die ons beter helpen te begrijpen hoe publieke plekken werken, hun democratisch potentieel te herkennen en er strategischer mee te werken: porositeit, nabijheid en informaliteit.

POROSITEIT: DOORLAATBAARHEID VAN GRENZEN

Porositeit gaat over de mate van doorlaatbaarheid van grenzen: in hoeverre staat een publieke plek ruimtelijk en sociaal open voor de stad? Is er uitwisseling tussen binnen en buiten, en tussen formeel (geprogrammeerd) en informeel (spontaan)? Welke onzichtbare grenzen spelen mee? In een agonistische benadering vraagt de bibliotheek juist om hoge porositeit: open, duidelijke grenzen die verschil niet buiten houden maar – binnen duidelijke spelregels – naar binnen halen en zichtbaar laten worden.

Enerzijds wordt porositeit bepaald door hoe grenzen, overgangen en tussenruimtes zijn ontworpen, en of die de verbinding met de publieke buitenruimte versterken of belemmeren. Denk aan laagdrempelige entrees die aansluiten op stedelijke routes, activiteiten binnen die vanaf de straat zichtbaar zijn, of een pleinbestrating die doorloopt tot in de entreehal. Dokk1 in Aarhus vergroot haar porositeit door meerdere entrees te realiseren en publieke routes dwars door het gebouw te leiden: je loopt erdoorheen, blijft hangen of brengt er de dag door. Anderzijds bepalen regels en rituelen de (ervaren) porositeit. Ruime openingstijden, een gastvrije toegang, maar ook het toestaan van eten en drinken bepalen de doorlaatbaarheid van de 'bibliotheek-grenzen'.

NABIJHEID: MOGELIJKHEID TOT ONTMOETING VAN ONBEKENDEN

In een agonistische bibliotheek staat bovendien nabijheid centraal: mensen met uiteenlopende achtergronden delen dezelfde ruimte zonder dat verschillen eerst opgelost hoeven te worden. Het zichtbaar en voelbaar laten bestaan van contrasten kan juist leiden tot productieve wrijving.

De context van de plek is daarbij bepalend. Een bibliotheek op de grens van twee sterk verschillende wijken is vanuit dit perspectief interessanter dan een bibliotheek in een meer homogene context, omdat er meer kansen zijn om nabijheid tussen verschillende publieksgroepen te creëren en zo het democratisch potentieel van de publieke ruimte te vergroten. Ook bibliotheken in multifunctionele accommodaties hebben een hoger democratisch potentieel, omdat zij bezoekers aantrekken die met verschillende doelen naar dezelfde locatie komen. Nabijheid kan bovendien bewust worden gecreëerd door activiteiten voor uiteenlopende doelgroepen parallel te programmeren, zodat groepen elkaar bij de inloop of tijdens een koffiepauze kruisen. Nabijheid vraagt dus nog niet om dialoog of debat, het is de stap daarvoor: het creëren van de mogelijkheid van ontmoeting.

INFORMALITEIT: RUIMTE VOOR ONGEPLANDE INTERACTIE

Als mensen in de publieke ruimte komen (door een hoge porositeit), er ruimte delen met onbekenden (door het stimuleren van nabijheid), is er nog iets anders nodig in de agonistische publieke ruimte: informaliteit. Dat gaat over 'open' omgevingen waar mensen zelf betekenis geven aan hun aanwezigheid: ze mogen improviseren, zich iets toe-eigenen en spontane interacties krijgen in de ruimte. Dat vergroot hun handelingsvermogen en maakt ontmoetingen en gebruiksvormen mogelijk die je niet kunt programmeren. Bovendien kunnen uiteenlopende vormen van uiting een plek krijgen, wat het begin kan zijn van een ontmoeting of gesprek.

MOET DE
BIBLIOTHEEK
EEN PLEK
ZIJN VOOR
IEDEREEN,
OOK ALS
DAT VOOR
SPANNING,
ONGEMAK OF
ONVEILIGHEID
ZORGT?

MAG EEN BIBLIOTHEEK HET KLIMAAT PROBLEEM ONTKENNEN, DOOR ER GEEN AANDACHT AAN TE BESTEDEN?

Naast het klassieke debat kunnen bijvoorbeeld verhalen, performances, kunst of muziek volwaardige en legitieme vormen van democratische participatie zijn. Dat kunnen ook meertalige en cultureel diverse bijdragen zijn. Zo kan het gezamenlijk nuttigen van de Iftar in de publieke ruimte ook een vorm van expressie zijn. Net zoals het aanbrengen van graffiti-art op muren. Of het opvoeren van een spoken-word performance.

Informaliteit kan bewust worden gecreëerd door een onvolledige vorm te ontwerpen: ruimten zijn aanpasbaar en in zekere zin onaf, zodat gebruikers ze kunnen herordenen of helpen te ontwikkelen. Dat vraagt om een andere houding ten opzichte van het ontwerp en beheer van de publieke ruimte dan gebruikelijk is. Processen en programmering dienen dan zo te worden ingericht dat er ruimte is voor het onverwachte en een open einde: een narratieve onbepaaldheid.

LA FRICHE LA BELLE DE MAI ALS VOORBEELD VAN EEN AGONISTISCHE PUBLIEKE RUIMTE

La Friche in Marseille laat zien hoe doorlaatbare grenzen, ontmoetingen met onbekenden en ruimte voor ongeplande interactie ruimtelijk gestalte kunnen krijgen. Het is een inspirerend voorbeeld voor bibliotheken met agonistische ambities. La Friche (wat zoveel betekent als *braakliggend terrein*) is een publiek toegankelijk cultureel complex dat in 1992 ontstond op het terrein van een gesloten tabaksfabriek in Belle de Mai. De start door lokale kunstenaars en culturele “frichistes” verankerde het project vanaf het begin in de gemeenschap, met repetitieruimtes voor rap en avant-gardetheater waar zowel jongeren uit volkswijken als artistieke pioniers bij betrokken raakten.

In de jaren daarna groeide La Friche uit tot een dynamisch knooppunt. Sinds 2007 heeft het de vorm van een SCIC (Coöperatie van Algemeen Belang) met vertegenwoordigers van culturele en creatieve ondernemingen, publieke instellingen en wijkbewoners. Via openbare forums en workshops worden bewoners blijvend uitgenodigd mee te denken; in 2021 verscheen het Cooperative Guidance Plan *Common Futures*. Zo wordt La Friche een oefenterrein voor actief burgerschap, dat zich zichtbaar manifesteert in de openbare ruimte. Het beslaat tegenwoordig het gehele ensemble van herbestemde fabrieksgebouwen en latere uitbreidingen, ontsloten met loopbruggen, trappen en doorsteken. Het complex is via meerdere ingangen toegankelijk en zeven dagen per week geopend. Overdag spelen kinderen op de skatebaan en bij de speeltoestellen, maken jonge kunstenaars muurschilderingen en spelen ouderen pétanque; 's avonds klinkt livemuziek en trekken concerten en dj-sets op het dak jongvolwassenen uit de hele stad.

De ruimte is bewust open en informeel ingericht. Het dakterras is niet voor één doelgroep of activiteit, maar steeds meervoudig te gebruiken; een half-overdekte hangar is de ene keer skatehal, de andere keer expozaal of gewoon een plek om rond te hangen. In de buitenruimte nodigen bankjes, sporttoestellen, moestuinbakken en openbare barbecues uit tot eigen initiatief; fietsen, tekenen op aangewezen muren en spontaan muziek maken mag, vrijheden die formelere parken of musea vaak niet bieden.

Ook opvallend is de functiemenging: galerie, wekelijkse boerenmarkt, sportvoorzieningen en horeca liggen op één terrein, waardoor publieksstromen elkaar kruisen. Wie voor de markt komt, loopt langs de galerie; sporters en terrasangangers raken vanzelf in aanraking met het culturele programma, en omgekeerd. De programmering is bewust divers, van hedendaagse tentoonstellingen en theaterfestivals tot hiphopconcerten, graffitiworkshops en skateboard-events, waarbij mainstream en subcultuur gelijkwaardig naast elkaar bestaan. Hoewel La Friche in de loop der jaren geprofessionaliseerd is, worden bureaucratie en overmatige regels vermeden: de plek blijft bewust “nooit af” en fungeert als open werkplaats waar steeds opnieuw de relatie tussen publiek en plek wordt gedefinieerd.



De publiek toegankelijke daken van La Friche la Belle de Mai, verbonden door loopbruggen, hellingbanen en trappen.

La Friche in Marseille laat zien hoe uiteenlopende publieksgroepen elkaar kruisen en zich publiekelijk kunnen uiten. Zoals de huidige beheerders het zelf verwoorden in hun Cooperative Guidance Plan, Common Futures 2021: “La Friche is een politieke ervaring, een plek om te denken, waarin ‘doen en maken’ de relatie tussen kunst en haar omgeving, het territorium, de samenleving en de wereld, opnieuw vormgeeft.”

Een bibliotheek is geen culturele vrijplaats zoals La Friche en heeft andere taken, maar kan zich wél door dit voorbeeld laten inspireren om verschil en conflict naar binnen te halen en publiek te maken. Om die zichtbaarheid te organiseren kunnen we drie richtinggevende principes gebruiken: vergroot porositeit (doorlaatbare grenzen), creëer nabijheid (kruisende publieksstromen en functies) en koester informaliteit (ruimte voor ongepland gebruik en meervoudige expressie). Zo ontwikkelen we de bibliotheek als agonistische publieke ruimte: een open, veilige infrastructuur waar tegenstanders elkaar ontmoeten zonder vijanden te worden, en waar de democratie op volle kracht zichtbaar wordt.

Wat als wij allemaal evenveel waard zouden zijn.

Wat als zee, rivier, vogel, mier, kind, vrouw allemaal dezelfde rechten zouden hebben.

Wat als oud zou staan voor waardevol, wijs en vol mededogen.

Wat als gelijke kansen niet in hapklare brokken zouden komen.

Wat als waarheid iets is dat je van mens tot mens overdraagt.

Wat als klimaatverandering ook iets positiefs zou kunnen veroorzaken (hoe klein ook).

Wat als welvaart op de achtergrond raakt en welzijn het voortouw neemt.

Wat als wij zelf bepalen welk deel van onszelf we willen delen.

Wat als je bij de bieb veilig, ongemakkelijke dingen kan doen.

Wat als de bieb ook gewoon koel, warm, schoon, gezond en misschien zelfs mooi mag zijn.

Wat als de bieb ook een plek kan zijn waar je even uit rust.

Wat als je bij de bieb ongeregistreerd kan blijven maar wel gezien wordt.

Wat als de bieb onafhankelijk is maar wel verbonden met jou.

Wat als je in de bieb kan vieren, twijfelen en de revolutie kan organiseren.

Wat als je elkaar bij de bieb verhalen kan vertellen om tot de waarheid te komen.

Wat als opa's en oma's ons bij de bieb mee zouden nemen naar een nieuwe wereld.

Wat als de bieb levendig voelt en stil kan zijn.

Wat als je je bij de bieb kunt schuilen en op een podium staan.

Wat als je bij de bieb jezelf kunt vinden en verliezen, en dat samen doet.

Wat als de bieb ook van mij is.

Verder lezen over een bibliotheek voor de toekomst?

Vind het vervolg op het Groeimanifest voor de bibliotheek van de toekomst (2022) op de website van Probiblio. Met bijdragen van Maxim Februari, Denise Harleman, Wouter Pocornie en anderen.

Interview met: Rikkert Boonstra en Erwin Tuinstra
Door: David Rozema

NBD Biblion speelt een sleutelrol in de bibliotheeksector. De meeste boeken die hun weg vinden naar de Nederlandse bibliotheken, zijn ooit door hun handen gegaan. De organisatie koopt in, beoordeelt, beschrijft en levert collecties op maat. Hoe verhoud je je in die positie tot maatschappelijke en politieke gevoelheden? Twee mensen uit de praktijk vertellen hoe zij dagelijks laveren tussen waarden, wetgeving en verwachtingen.

Rikkert Boonstra is manager fulfilment en verantwoordelijk voor de inkoop van boeken. Erwin Tuinstra is UX copywriter en werkt als bibliograaf en beschrijft titels voor de catalogus. Samen vertegenwoordigen ze twee cruciale schakels: de selectie van titels en de manier waarop die hun weg vinden naar de bibliotheekbezoeker.

DE MISSIE VAN NBD BIBLION

De rol van NBD Biblion laat zich volgens beide helder samenvatten: zorgen dat bibliotheken hun missie kunnen waarmaken door te ondersteunen en te ontzorgen.

Boonstra: “Onze missie is dat iedereen zich ontwikkelt met toegang tot informatie en inspiratie. We willen boeken toegankelijk maken door een breed aanbod te leveren en door bibliotheken te ondersteunen in hun kerntaken: informatievoorziening, leesbevordering en participatie in de informatiemaatschappij. Kortom, we willen de onmisbare schakel zijn voor openbare én schoolbibliotheken.”

Tuinstra: “Dat betekent dat we altijd streven naar pluriformiteit. Bibliotheekbezoekers moeten beide kanten van een verhaal kunnen lezen. We zorgen dat er voldoende diversiteit in het aanbod zit, zodat een lezer een objectief oordeel kan vormen.”

Dat klinkt overzichtelijk, maar de praktijk is vaak ingewikkelder. Want wat doe je als boeken de grenzen van de wet opzoeken, of als catalogustermen leiden tot felle maatschappelijke reacties?

CASUS 1: OMGAAN MET ANTISEMITISCHE PUBLICATIES

Bij de inkoopafdeling komen jaarlijks tienduizenden titels langs. Het gros vindt zonder problemen zijn weg naar de bibliotheek. Maar soms duiken er boeken op die expliciet discrimineren of aanzetten tot haat.

Boonstra: “Boeken die haat zaaien of discrimineren mogen we in Nederland simpelweg niet aanbieden. Dat staat in de wet. Toch krijgen we zulke titels soms binnen, bijvoorbeeld via eigenbeheeruitgaven. Dan moet je een afweging maken: hoort dit binnen de grenzen van de wet of niet? Als het binnen de wet valt, bieden we het aan – want wij zijn niet de poortwachter van de sector. Maar als het erbuiten valt, trekken we een streep.” Omdat de interpretatie van die grens niet altijd eenvoudig is, werkt NBD Biblion samen met de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding (NCAB). Daar is een protocol voor dit soort gevallen ontwikkeld.

Boonstra: “Volgens dat protocol kunnen wij boeken voorleggen aan externe deskundigen. Dat zijn specialisten die de inhoud grondig bestuderen en met een afgewogen oordeel komen. Op basis daarvan nemen we dan een beslissing. Dat doen we overigens niet alleen: ook partijen als bol.com, Audax en Amazon zijn in dat overleg betrokken. Iedereen die boeken verkoopt of aanbiedt, heeft er belang bij dat antisemitische publicaties niet door de mazen van de wet glippen.”

> Lees verder op pagina 69







Torah en Targum Onkelos, door Megilloth en Hafaroth, uit 1260. Hebreeuwse Bijbel versierd met micrografie. Bij de micrografie wordt kunstzinnig het verbod op beeltenissen omzeild door met tekst figuren te maken.



Boonstra: "Internationale datastromen maken het nog complexer. Grote platforms krijgen duizenden titels uit Engelstalige feeds binnen. Daar zitten soms antisemitische werken tussen, en dan ben je in Nederland direct strafbaar. Wij hebben het voordeel dat we vooral werken met de database van het Centraal Boekhuis. Bovendien zien wij ieder boek fysiek binnenkomen, waardoor we extra controles kunnen doen. Dat maakt het beter hanteerbaar – maar eenduidig is het nooit. Als het gaat om andere vormen van discriminatie dan antisemitisme moeten we zelf die afwegingen maken."

CASUS 2: PALESTINA, ISRAËL EN DE KRACHT VAN ÉÉN STICKER

Niet alleen de inhoud van boeken is gevoelig, ook de manier waarop ze worden beschreven in de catalogus kan tot controverse leiden. Een actueel voorbeeld is de vraag hoe titels over Palestina en Israël gecatalogiseerd moeten worden.

Tuinstra: "We volgen de lijst van geografische namen van de Taalunie, die binnen SISO wordt gebruikt waarin Palestina als land wordt vermeld. Jarenlang leverde dat geen problemen op omdat een groot deel van de wereld dat erkent. Maar sinds oktober 2023 is de gevoeligheid enorm toegenomen. Bibliotheken én bezoekers reageren fel en eisen soms dat we 'Palestina' verwijderen en uitsluitend 'Israël' gebruiken. Anderen vinden juist dat we teveel naar Israël opschuiven. Hoe we het ook doen, er is altijd kritiek."

Het dilemma is concreet en zichtbaar. Bij elk boek moet één term op een etiket staan. Er is geen ruimte voor nuance.

Tuinstra: "We proberen consistent te blijven maar de maatschappelijke druk is groot. Een kinderboek over de Gazastrook labelen we bijvoorbeeld als Palestina, want dat is wat er in de lijst staat. Vervolgens krijgen we mails dat dit absoluut niet kan – en even later mails met de eis dat we juist altijd Palestina moeten gebruiken. Soms voelt het alsof we de oorlog in de catalogus moeten uitvechten. Maar dat is natuurlijk niet onze rol."

NBD Biblion ziet zichzelf als dienstverlener, niet als gesprekspartner van individuele bezoekers. Toch komen de reacties direct binnen.

Tuinstra: "Het zijn vaak bibliotheekbezoekers die ons rechtstreeks mailen. Formeel zijn we een B2B-organisatie: wij werken voor bibliotheken, niet voor hun publiek. Maar de realiteit is dat bezoekers ons ook weten te vinden. We kunnen dan uitleg geven, maar de keuze om onze beschrijving wel of niet over te nemen ligt uiteindelijk bij de bibliotheken zelf."

ZWARTE PIET EN VERANDERENDE TAAL

Het spanningsveld rond Palestina en Israël staat niet op zichzelf. Ook andere thema's illustreren hoe taal voortdurend verandert en hoe gevoelig sommige keuzes liggen.

Tuinstra: "We krijgen nog wel eens boeken binnen waarin de traditionele Zwarte Piet voorkomt, bijvoorbeeld in oude herdrukken of in cartoons. Dan vermelden we dat in de aanschafinformatie: dit boek bevat afbeeldingen die schokkend of discriminerend kunnen overkomen. Daarmee geven we bibliotheken de context, zodat ze een bewuste keuze kunnen maken."

Ook hier geldt: de beschrijving is geen censuur, maar juist een manier om transparant te zijn.

Boonstra: "Bibliotheken hebben in het verleden heel duidelijk gezegd: wij willen niet dat NBD de poortwachter is. Bied het breed aan, maar geef ons de informatie die nodig is om keuzes te maken. Dat is de lijn waar we ons aan houden."

De praktijk laat zien dat dat soort beslissingen vaak op het bordje van individuele medewerker terechtkomen.

Tuinstra: “Als bibliograaf heb je soms het gevoel dat je er alleen voor staat. Je krijgt verzoeken om termen aan te passen, maar de sector levert weinig input. Terwijl we die input juist heel hard kunnen gebruiken. Daarom vragen we ook regelmatig: als je vindt dat een term niet meer past, denk dan mee over een alternatief. Maar vaak blijft het stil.”

Die eenzaamheid kan wringen, zeker omdat elke aanpassing in de catalogus impact heeft op alle openbare bibliotheken.

Tuinstra: “Als je een trefwoord aanpast, lijkt dat een kleine handeling. Maar voor bibliotheken heeft het gevolgen voor het werk dat ze er in moeten steken: opnieuw stickeren, opnieuw ordenen. Het gaat dus niet alleen om principes, maar ook om de praktische uitwerking.”

Daarom benadrukken beiden het belang van een gedeelde verantwoordelijkheid.

Boonstra: “We voeren de missie van de bibliotheek uit maar zij blijven zelf verantwoordelijk voor hun collectiebeleid. Dat geldt zeker voor de selectieservices: daar selecteren we op basis van hun beleidsplannen en wensen. Soms betekent dat meer nadruk op christelijke literatuur, soms juist op diversiteit. Het is nooit onze eigen visie die leidend is, maar die van de klant.”

PLURIFORMITEIT BEWAKEN IN EEN GEPOLARISEERDE TIJD

In de kern draait het voor NBD Biblion steeds om dezelfde vraag: hoe waarborg je pluriformiteit zonder weg te kijken van de maatschappelijke realiteit?

Boonstra: “We zien meer polarisatie en meer extremen in de samenleving. Dat merk je in de boeken die verschijnen en in de reacties die we krijgen. Het maakt ons werk complexer, maar ook relevanter. Juist nu is het belangrijk dat bibliotheken toegang hebben tot een breed, divers en betrouwbaar aanbod.”

Tuinstra: “Taal verandert mee met de maatschappij. En dus gaan wij daar ook in mee. Maar altijd met één doel voor ogen: dat de bibliotheekbezoeker toegang heeft tot alle informatie en zelf een oordeel kan vormen. Soms levert dat lastige discussies op, maar het alternatief – keuzes verbergen of vermijden – zou pas echt problematisch zijn.”

SLOT

Wie naar de verhalen van Boonstra en Tuinstra luistert, hoort geen organisatie die zich wil verschuilen. Integendeel, NBD Biblion wil dilemma's zichtbaar maken, keuzes op een transparante wijze uitleggen en de verantwoordelijkheid het liefst delen met de sector.

Het zijn gesprekken die soms spannend zijn en die niet altijd iedereen tevreden stellen. Maar zoals Rikkert Boonstra het verwoordt:

“We hebben niet de rol van poortwachter, maar er zijn (wettelijke) grenzen waar we ons aan moeten en willen houden. Alleen zo kunnen we onze missie waarmaken: iedereen verder helpen met toegang tot informatie en inspiratie.”

Redactie

Karen Bertrams, Elsbeth Fraanje, Bert Hogemans, Marije van Horik, Naro Lazarian, Ellen Otten, Jasper Poortvliet, David Rozema, Tamara Stoevelaar, Mirjam Zweers

Met bijdragen van

Rikkert Boonstra, Lisa Croese, Leonoor van Dam, Bram Eidhof, Angelika Geronymaki, Tyler Hahn, Bert Hogemans, Ronald Huizer, Rixt Hulsoff Pol, Lotte Kok, Rianne Lamboo, Margriet van Leeuwen, Eugene van Loo, Inke van Looke, Erin MacFarlane, Barbara Mulderink, Jennie Pu, Michelle Rath, Lin Le Roux, Luca Smeets, Merel Talbi, Erwin Tuinstra, Daniëlle in het Veld – van Zijl, Wilma van Wezenbeek, Suze van Zijl

Beeldredactie en grafisch ontwerp

Tariq Heijboer

Fotografie

Karen Bertrams
Caroline Dutrey
Barbara Mulderink
Serge Verheugen

Drukwerk

Raddraaier SSP
Oplage: 500 exemplaren

Uitgegeven door:

Probiblio
Spicalaan 55
2132 JG Hoofddorp
www.probiblio.nl

In samenwerking met

Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB)
KB, Nationale Bibliotheek
NBD Biblion

© 2025 Probiblio. Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

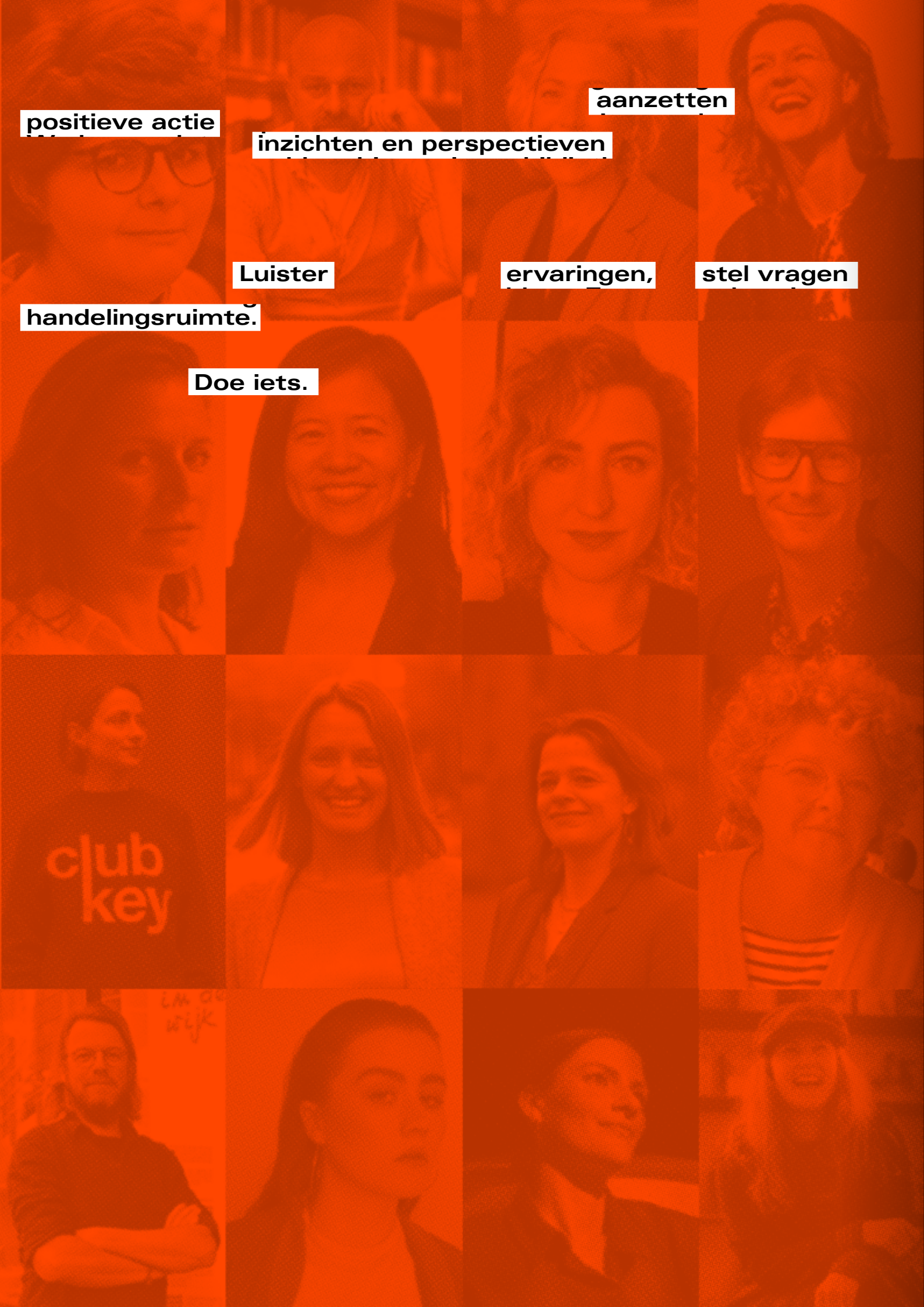


NAWOORD

Net zoals het kunstwerk van Serge Verheugen, de grote stalen letters ‘DOE IETS’ op een spoorviaduct, wil aanzetten tot positieve actie bij passanten, wil ook deze uitgave dat doen. We hopen dat de inzichten en perspectieven aanleiding vormen voor nieuwe gesprekken binnen jouw bibliotheek. Over wat het betekent om een publieke ruimte te zijn waarin verschil niet wordt uitgewist, maar zichtbaar mag blijven.

Neem de tijd om met collega’s te praten over wat je raakt of wat er juist schuurt. Luister naar elkaars ervaringen, en stel vragen die misschien nog geen antwoord hebben. Zo groeien begrip en handelingsruimte.

Doe iets.



positieve actie

aanzetten

inzichten en perspectieven

Luister

ervaringen,

stel vragen

handelingsruimte.

Doe iets.

club
key